

Öğrencilerine Göre İdeal İlahiyat Fakültesi Öğrencisinin Nitelikleri ve Bunun İlahiyat Eğitimiyle İlişkisi*

Cemil OSMANOĞLU**

Mehmet KORKMAZ***

Öz

İlahiyat fakülteleri Türkiye’de mesleki yüksek din eğitimi faaliyetlerinin yürütüldüğü temel kurumlardır. Bu kurumların yetiştirmiş olduğu insan gücüyle, ülkemizde gerçekleştirilen örgün ve yaygın din eğitimi faaliyetlerinin lokomotifi olduğu bir gerçektir. Aynı şekilde bu kurumların üretmiş olduğu dini bilgiyle de özelde İslam’ın, genelde dinin doğru anlaşılmasına önemli bir katkı sunduğu ve dini hayatın işleyişinde de önemli bir rolünün olduğu savunulabilir. Kuruldukları günden bu yana sayı, program, öğrenci çeşitliliği ve istihdam koşulları gibi birçok alanda önemli değişimler geçirmiş olmakla beraber, söz konusu kurumların yetiştirdiği kişilerin nitelikleri ve burada gerçekleşen eğitim süreçleri bilimsel araştırmalarda yeterince incelenmemiştir, denebilir. Oysa bir eğitim kurumunun yetiştirmeyi öngördüğü insan modeli ortaya konmadan, buradaki

*Bu makale, ‘II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi’nde sözlü olarak sunulan ve basılmayan “İlahiyat Eğitiminin İnsan Tasavvuru” adlı tebliğin geliştirilmiş halidir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Felsefe ve Din Bilimleri, İlahiyat Fakültesi, Erciyes Üniversitesi.

E-mail: osmanoglu@erciyes.edu.tr

*** Doç. Dr., Felsefe ve Din Bilimleri, İlahiyat Fakültesi, Erciyes Üniversitesi.

E-mail: mkorkmaz@erciyes.edu.tr

Makale Gönderim Tarihi: 12.07.2018 - **Makale Kabul Tarihi:** 08.11.2018

eğitimle ilgili program geliştirme, öğretim elemanı seçme, eğitim mekânını düzenleme gibi çalışmalar sağlıklı yapılamaz.

Kuruldukları günden bugüne ilahiyat fakültelerinin yetiştirdiği veya yetiştirmesi gereken insan modeline ilişkin, farklı kesimlerin beklentileri ve tasavvurları söz konusu olmuştur. Bu beklenti ve tasavvurların araştırılması söz konusu modelin tartışılarak, somutlaşmasında ve buna ilişkin yeni kararlar alınmasında katkı sunabilir. Bu çerçevede konunun doğrudan muhatapları olan öğretim elemanlarından, öğrencilerden, buradan hizmet alan paydaşlardan görüş ve değerlendirmeler alınabilir. Zaman, imkân, kaynak bakımından pek çok zorluk gerektiren bu çalışmaların hepsini bir makale çerçevesinde ele almak elbette mümkün değildir.

Bu çalışmada yukarıda sözü edilen bilimsel kaygıdan hareketle, bir devlet üniversitesine bağlı ilahiyat fakültesi örneğinde, konunun birinci muhataplarından olan öğrenci görüşlerinden hareketle, Türkiye’de ilahiyat fakültelerinde nasıl bir insan modelinin tahayyül edildiği, bu modelin hangi nitelikleriyle öne çıkarıldığı, bunun ilahiyat eğitimiyle nasıl ilişkilendirildiği gibi sorulara yanıt aranmıştır.

Genel tarama modeli kullanılarak yürütülen araştırma, öğrencilerin görüşleriyle sınırlıdır. Araştırmada hazırlık sınıfından 4. sınıfa kadar her sınıftan (26-30 arasında değişen) tesadüfi örneklem yoluyla seçilen toplam 141 öğrencinin görüşüne başvurulmuştur. Açık uçlu sorulardan oluşan bir veri toplama aracıyla, araştırmaya katılan öğrencilerden öncelikle kendilerine göre, İlahiyat fakültelerinde okuyan bir öğrencinin sahip olması gereken en temel 4 vasfı/özelliği 1’den 4’e doğru, önem sırasına göre yazmaları, ardından bunları gerekçelendirmeleri istenmiştir. Daha sonra kendilerine yöneltilen “*Sizce ilahiyat fakültesindeki eğitim yukarıda sıraladığınız özelliklere katkı sağlıyor mu? Niçin?*” sorusunu yanıtlamaları ve katkı sağlayıp sağlamadığına ilişkin görüşlerinin nedenlerini açıklamaları istenmiştir.

Araştırma sonucunda öğrencilerin ideal İlahiyat öğrencisinin nitelikleri bağlamında çeşitli kişisel, zihinsel, eğitsel, dini-ahlaki hassasiyetleri öne çıkardıkları; bunları öğrenci niteliği, öğretici niteliği, toplumsal beklentiler vb. hususlar ile gerekçelendirdikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Yüksek din eğitimi, İlahiyat fakültesi, İnsan tasavvuru.

Giriş

Eğitim kurumlarının yetiştirmeyi düşündüğü belirli bir insan modelinin olması beklenir. Bu model yerel değerler, toplumsal ve bireysel ihtiyaçlar ile evrensel ölçekli kriter ve gelişmelerin birlikte değerlendirilmesi sonucunda oluşturulur. Elbette bireylerin ilgi, ihtiyaç ve yönelimlerinin yanı sıra, eğitim kurumlarının kendi yapısından kaynaklanan ihtiyaç ve beklentiler ile kültürel ve tarihsel hafızadan devralınan miras da söz konusu insan modelini şekillendirmede etkilidir. Ülkelerin eğitim felsefe ve politikalarının şekillendirdiği ve genelde uzak hedefler adı altında öne çıkan bu hususlar, her kademedeki eğitim kurumlarına farklı alt amaç ya da hedefler olarak yansıtılır. Böylece uzak hedefler, eğitim politikası ile uygulamaları arasında köprü görevi görür.

İlahiyat fakülteleri Türkiye’de mesleki yüksek din eğitimi faaliyetinin yürütüldüğü kurumlardır. Her eğitim kurumu gibi, ilahiyat fakültelerinin de açık ya da kapalı hedefleri bulunmakta, bu hedeflerde şöyle ya da böyle, yetiştirilmek istenen bir insan modeli tasvir edilmektedir. Bu çerçevede örneğin, 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanununda, açılması düşünülen Darülfünun İlahiyat Fakültesi’nin hedeflerinde bu nitelikler; *“yüksek dîniyyat mütehasısları yetiştirmek”* şeklinde ifade edilmiştir. 1949 yılına gelindiğinde, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin açılış gerekçesi ise; *“Din meselelerinin sağlam ve ilmi esaslara göre incelenmesini mümkün kılmak, mesleki bilgisi kuvvetli ve düşüncesinde ihatalı din adamlarının yetişebilmesi için lüzumlu şartları sağlamak maksadıyla memleketimizde de garptaki örneklerine benzer bir İlahiyat Fakültesinin kurulması”* olarak ifade edilmiştir (Aydın, 2004, 21). Görüldüğü üzere, bu kurumlarda yetiştirilmesi ön görülen kişilerin *“mesleki bilgisi kuvvetli ve düşüncesinde ihatalı”*, *“din adamları”* olacağı vurgulanmıştır. Yukarıda verilen her iki kurumun adında *“ilahiyat fakültesi”* gibi Batı orijinli bir kavram tercih edilmiştir. Her ne kadar Batıdaki kimi benzer fakültelerde doğrudan belli bir mezhebin adı yer almaktaysa da, Türkiye’de açılan bu kurumların isimlendirmelerinde *“İslam”* gibi özel bir kavram yerine, *“ilahiyat”* ve *“din”* gibi daha genel kavramlar tercih edilmiş, bu anlayış söz konusu kurumların amaçlarına ve programlarına da yansımıştır.

İlki 1959 tarihinde İstanbul’da açılan Yüksek İslam Enstitülerinin faaliyet gerekçeleri ise, *“İmam Hatip Okulu mezunlarına yüksek tahsil imkânı sağlamak, orta dereceli okullara din dersi öğretmeni, İmam Hatip okullarına meslek dersleri öğretmenleri yetiştirmek, Diyanet İşleri Başkanlığı’nda görev yapacak müftü, vaiz gibi din elemanları yetiştirmek”* olarak ifade edilmiştir (Aydın, 2003, 110-111). Bu ifadelerde ise doğrudan *“öğretmen”* ve *“din elemanı”* gibi belli

mesleklere ilişkin tanımlamalara yer verilmiş, dolayısıyla bu kurumlar Batı’da da örnekleri bulunan, bir tür meslek yüksekokulu gibi algılanmıştır. Bununla birlikte, buradaki gerekçelerde bütün bu görevleri yapacak olan kişilerin sahip olmaları gereken niteliklere ilişkin açıklamalar yer almamıştır. Diğer taraftan bu kurumun isimlendirilmesinde ötekilerden farklı olarak doğrudan “İslam” kavramı kullanılmıştır. Benzer kaygılar dönemin kimi aydınlarında da görülmüştür. Söz gelimi, Başgil söz konusu tarihlerde bir Yüksek İslam Enstitüsü tasarlamış ve onun ideal gayesini; *“İslam dininin Kur’an ve Hadisten ibaret olan ana kaynaklarını gerek (rivayet) ve gerekse bilhassa doğrudan (dirayet) metodu ile anlayıp izah etmeye; Ehl-i Sünnet yolundan ayrılmaksızın, bu iki kaynaktan zamanın ihtiyacına göre re’sen hüküm çıkarmaya muktedir, yüksek ehliyet, dinî terbiye ve seciye sahibi âlimler yetişmesine imkân hazırlamak”* olarak açıklamıştır (Başgil, 1962, 279). Görüldüğü üzere, burada, “İslam dininin kaynaklarını anlama ve izah etme”, “Ehl-i Sünnet yolundan ayrılmaksızın, bu kaynaklardan ihtiyaca göre hüküm çıkarabilme gücüne sahip olma”, “yüksek ehliyet sahibi olma” gibi ifadeler yetiştirilecek olan kişinin niteliklerine de atıf yapmaktadır. Bunların içinde, “İslam dininin kaynaklarını anlama ve izah etme” gibi bir açıklamanın, aynı zamanda önceki ilahiyat tecrübelerinde yer alan amaçların daha somutlaştırılmış hali olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, “Ehl-i Sünnet yolundan ayrılmama” ve “dinî terbiye ve seciye sahibi âlim olma” gibi vurguların ötekilerden farklı olduğu, dolayısıyla amaçlara ve yetiştirilmek istenen insan modeline dinî/İslami bir çerçeve çizilmeye çalışıldığı söylenebilir. Buradan anlaşıldığı kadarıyla, o günlerde İslam Enstitüsü anlayışını şekillendiren ve daha önceki fakülte tecrübelerinden farklılık arz eden dini kaygı ve toplumsal beklentiler söz konusu olmuştur.

1971 yılında Erzurum’da açılan Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinin kuruluş amaçlarına bakıldığında ise, *“araştırmacı ve öğretim elemanı olarak üniversitelerde, uzman olarak arşivlerde, öğretmen olarak orta dereceli okullarda, memleketimizi kalkındırmada manevi cephe ordusunu teşkil etmek üzere, Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilâtında istihdam edilecek elemanlar yetiştirme”* ifadelerinin olduğu görülmektedir (Öcal, 2011, 425). Burada öğrenci, araştırmacı, öğretim elemanı, öğretmen gibi nispeten daha açık ve anlaşılır ifadelere yer verilmiştir. Öte yandan, gerek isimlendirmeden gerekse de, özellikle *“memleketimizi kalkındırmada manevi cephe ordusunu teşkil etmek”* şeklindeki ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla, bu kurumun açılışında da dini/İslami kaygılar etkili olmuştur. Bu kaygıların programlara ne kadar yansıtılabildiği ise ayrı bir tartışma konusudur (Bkz. Aydın, 2016, 168-176).

1980 ihtilalinin ardından 41 sayılı K.H.K ile İslami İlimler Fakültesi ve Yüksek İslam Enstitüleri, “*ilahiyat fakültesi*” adı ile buldukları illerdeki üniversitelere bağlanmışlardır. Bu düzenlemede söz konusu kurumların amaçları ortaya konmamıştır. Bununla birlikte, dönemin fakülte programlarının içeriklerine bakıldığında, bunların gerek önceki iki ilahiyat fakültesi gerekse İslami ilimler fakülteleri ve Yüksek İslam Enstitüsü adıyla açılan kurumların bir sentezi olduğu savunulabilir. Burada bir bakıma söz konusu fakültelerin akademik ve mesleki beklentilerinin, toplumsal kaygılar da gözetilerek daha bütünlüklü bir bakış açısıyla ele alınmaya çalışıldığı da düşünülebilir.

1998 yılına gelindiğinde bu kurumlarla ilgili yeni kararlar alınmış, güncellenen programların amaçlarıyla ilgili olarak; “*Kur’an’ı referans alan, kültürel mirası değerlendirebilen, yaşanan hayatı yorumlayabilen ve problemlere çözüm üretebilen ilahiyatçılar yetiştirme*”; “*genel bir tarih ve kültür bilincine dayalı olarak, ilahiyat alanında temel bilgi, zihniyet ve yaklaşıma sahip, hayat boyu öğrenme alışkanlığı sergileyebilen kişiler yetiştirmek*” gibi tanımlamalar yapılmıştır (YÖK, 1998, 43). Böylece, ilk defa yüksek din eğitimi kurumlarından beklenen nitelikler daha belirgin şekilde yazıya geçirilmiştir. Ne var ki, burada yer alan ifadelerin de oldukça genel ve kapalı olduğu bir gerçektir. Örneğin, mezunların sahip olması istenen “*ilahiyat alanında temel bilgi, zihniyet ve yaklaşımın*” ne olduğu yeterince izah edilmemiştir.

Sonraki yıllarda da ilahiyat fakültelerinin programları ile ilgili bir takım değişiklikler yapılmıştır. Ancak bunlar, sistematik olmayan, belli bir program geliştirme mantığına dayanmayan, ders ekleme-çıkarma, kredileri değiştirme vb. şeklindeki değişikliklerden ibaret kalmıştır. Dolayısıyla bu düzenlemelerin hiç birinde ilahiyat fakültelerinin amaçlarına ve yetiştirilmek istenen bireyin niteliklerine dair ifadeler yer almamıştır. Resmi program değişikliklerinde durum böyleyken, günümüzde pek çok ilahiyat fakültesinin internet sayfasına bakıldığında, “*Vizyon*” ya da “*Misyon*” başlıkları altında amaçlara ilişkin çeşitli atıfların yer aldığı görülmektedir. (Örneğin <https://www.ankara.edu.tr/kurumsal/tanitim/vizyon-misyon/>; <https://ilahiyat.erciyes.edu.tr/>; <http://www.uludag.edu.tr/ilahiyat/default/konu/1283>; <http://ilahiyat.istanbul.edu.tr/tr/content/fakultemiz/misyon-ve-vizyon>, 12.11.2018). Bu başlıklar altında yer verilen ifadelerde söz konusu kurumların ne tür bir insan yetiştirmeyi planladıklarına dair çeşitli ipuçları bulmak mümkündür. Nitekim söz konusu açıklamalara bakıldığında, yetiştirilmesi hedeflenen ilahiyatçıya dönük şu tür niteliklerin zikredildiği görülmektedir: “*Kültürel mirası değerlendirebilen, yaşanan hayatı yorumlayabilen*”, “*araştırmacı, katılımcı, paylaşımcı, uzlaşmacı*”, “*evrensel değerlere*

saygılı”, “gerçekleştirdiği sosyal sorumluluk projeleri ile toplumsal gelişimi destekleyen”, “çağın gerektirdiği bilgi ve becerilerle donanmış”, “donandığı ilmî birikim ve ahlâkî erdemler ışığında kendi toplumuyla birlikte insanlığın yararını da gözetme duyarlılığına sahip”, “akademik sorumluluğu, özgüveni, saygı ve saygınlığı yüksek”, “toplumun ve insanlığın dini hususlardaki sorunlarına çözüm üreten” vb.

Son dönemde, alışlagelen “İlahiyat Fakültesi” tanımlamasına ilave olarak, “İslami İlimler Fakültesi” gibi, farklı isimlerle kurulan yüksek din eğitimi kurumlarının “İslâmî bilinç ve şuuru benimseyen, özümseyen, yaşayan ve bunu çevresine bir yaşam örneği olarak gösteren... bilgili, ilkeli ve evrensel niteliklere sahip bir nesil yetiştirme” (Örn. <http://iif.aksaray.edu.tr/tr/misyon-vizyon>) ya da “modernitenin aracı olmaktan çıkabilecek din adamları yetiştirmek” veya “İslâmî ilimlerle varoluşsal irtibatını kuran, seküler bir akademisyenlikten ziyade, kendisini ve etrafını ilimle inşa etmenin önemini kavramış... âlimler yetiştirmek” gibi dini/İslami duyarlıkları vurgulayan hedeflerin öne çıkarıldığı da görülmektedir (Örn. <http://www.yalova.edu.tr/tr/icerik/4698/8803/misyon-ve-vizyon.aspx>).

Yukarıda verilen niteliklerin kazandırılabilirliği, kazandırılabiliriyorsa ne kadar uygulamaya yansıtılabildiği, yansıtılamıyorsa bunun nedenlerinin neler olduğu araştırılmaya muhtaçtır. Örneğin “İslâmî ilimlerle varoluşsal irtibatını kuran, seküler bir akademisyenlikten ziyade...” ya da “İslâmî bilinç ve şuuru benimseyen, özümseyen, yaşayan...” şeklindeki dini kaygıların eğitim sürecinde nasıl bir izdüşümünün olduğu, söz gelimi öğrencinin dünyasında nasıl bir karşılık bulduğu araştırılmalıdır. Bahsi geçen metinlerde ve internet sayfalarında açıklanan hususların öğretim elemanları ve öğrenciler tarafından ne kadar gerekli ve işlevsel bulunduğu da ayrıca sorgulanabilir. İşte bu araştırmada İlahiyat fakültelerinin amaçları ve burada yetiştirilmesi öngörülen ilahiyatçı modeli bağlamında öğrencilerin zihin dünyalarında nasıl bir öğrenci profili olduğu, fakültelerin öne çıkardıkları nitelikler ile öğrenci beklentileri arasında nasıl bir ilişki olduğu, ilahiyat fakültesinde verilen eğitim ile öğrencilerin ideallerindeki ilahiyatçı profili arasında ne tür ilişkinin olduğu gibi sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır.

Yöntem

Amaç ve Önem

Araştırmanın temel amacı, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin zihin dünyalarındaki ideal ilahiyat öğrencisi profilini ve bunun eğitim süreçleriyle ilişkisini anlama-

ya ve açıklamaya çalışmaktır. Bu çerçevede onların söz konusu profilde öne çıkardıkları özelliklerin neler olduğu, bunları nasıl gerekçelendirdikleri, bütün bunların ilahiyat eğitimiyle ilişkisini nasıl kurdukları gibi sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır.

Bu araştırmadan elde edilen verilerin, ilahiyat fakültelerinin öğrenci profili, buradaki öğrencilerin zihin dünyası, onların fakülteden beklentileri, bu beklentilerin fakültedeki eğitimle ilişkisi gibi konuların aydınlatılmasında önemli katkılarının olacağı öngörülmektedir. Dolayısıyla araştırmanın aynı zamanda, fakültedeki eğitim süreçlerinin, programların güçlü ve zayıf yönleri, öğretim elemanlarının nitelikleri, öğrenci özellikleri gibi konularda önemli ipuçları sunduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda söz konusu fakültelerle ilgili karar alan kişi ve çevrelerin bu araştırmanın sonuçlarından yararlanabileceği umulmaktadır. Ayrıca konuya ilgi duyan araştırmacılara veri sunacağı ve çalışılabilecek sorun alanları konusunda katkı sunacağı düşünülmektedir.

Araştırma Modeli

Araştırma tarama modeline dayalı olarak yürütülmüştür. Tarama modeli, bir olguyu ya da gerçeği kendi şartları içerisinde, her hangi bir müdahale ya da değişikliğe tabi tutmadan, yani olduğu gibi anlamaya ve açıklamaya dayalıdır. Araştırmanın deseni ise karma desenden oluşmaktadır. Karma desenler araştırılan olguyu hem sayısallaştırma hem de derinliğine irdeleme olanağı sunmaktadır. Bu kapsamda araştırmada kullanılan veri toplama aracı hem kapalı, hem açık uçlu sorulardan oluşturulmuş; incelenen olgunun, bir ölçüde de olsa sayısallaştırılabilmesi için öğrencilerden belli özellikleri maddeler halinde ve sırasıyla yazmaları istenmiştir. Ayrıca onların zihin dünyalarındaki insan tasavvuruyla ilahiyat eğitimi arasında nasıl bir ilişki kurdukları üçlü likert ölçeğiyle tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun gerekçeleri ise açık uçlu sorularla derinlemesine yoklanmaya çalışılmıştır.

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma evreni Türkiye’de bir devlet üniversitesine bağlı ilahiyat fakültesinde öğrenim gören tüm öğrencilerdir. Tabakalı ve amaçlı örneklem alma tekniğiyle ilgili fakültenin hazırlık sınıfından son sınıfına kadar her aşamadan ortalama 30 öğrenciyle çalışılması planlanmıştır. Araştırma kapsamında öncelikle hazırlıktan, dördüncü sınıfa kadar, her bir sınıftan birer kız ve erkek

şube belirlenmiştir. Araştırmaya katılacak öğrenciler gerek lise mezuniyet, gerekse cinsiyet bazında ilahiyat fakültesindeki mevcut öğrenci profili ile orantılı olacak şekilde, gönüllü öğrenciler arasından seçilmesi sağlanmıştır. Aşağıdaki tabloda araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf, cinsiyet ve mezuniyet bilgilerine ilişkin veriler yer almaktadır.

Tablo 1: Çalışma Grubunun Özellikleri

Sınıflar	Kız		Erkek		Toplam
	İhl, Aihl	Diğer L.	İhl, Aihl	Diğer L.	
Hazırlık	12	5	7	5	29
1. Sınıf	8	5	7	6	26
2. Sınıf	10	5	9	5	29
3. Sınıf	9	6	8	4	27
4. Sınıf	13	7	6	4	30
Toplam	52	28	37	24	141

Yukarıdaki tabloda rakamsal dağılımı verilen grubun sınıflara göre oranları şöyledir: Hazırlık: % 20,6; 1. Sınıf: % 18,4; 2. Sınıf: % 20,6; 3. Sınıf: % 19,1 ve 4. Sınıf: % 21,3. Dağılımın sınıflar bazında oran bakımından birbirine yakın olduğu söylenebilir. Cinsiyet açısından bakıldığında, araştırmaya katılan kız öğrencilerin oranı % 56,7, erkek öğrencilerin oranı ise % 43,3'tür. Bu oran halen ilahiyat fakültelerindeki öğrenci profilinin cinsiyet dağılımlarına yakındır. Mezun olunan orta öğretim kurumu açısından bakıldığında, araştırmaya katılan öğrencilerin % 63,1'i İmam Hatip ya da Anadolu İmam Hatip lisesi, geri kalan % 36,9'nun ise diğer lise mezunu öğrencilerden oluşmaktadır. Bu dağılım söz konusu araştırmanın yapıldığı fakülte ile ülkemizdeki ilahiyat fakültelerinin mevcut öğrenci profiliyle de benzerlik göstermektedir. Keza, ilahiyat fakültelerinin mevcut öğrenci durumuna bakıldığında kızların erkeklerden, İmam Hatip Lisesi mezunlarının diğer lise mezunlarından daha fazla olduğu görülmektedir (Uçar, 2017, 111-112). Çalışma grubunun oluşturulmasında bu olgu mümkün olduğunca dikkate alınmaya çalışılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Form üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim gördükleri sınıf, cinsiyet ve mezun oldukları orta öğretim kurumu değişkenlerine ilişkin bilgileri yoklayan soruların yer aldığı kısım-

dan oluşmaktadır. İkinci bölümde araştırmaya katılanlara “*Bana göre, ilahiyat fakültelerinde okuyan bir öğrencide olması gereken en temel 4 vasf şunlardır (Lütfen önem sırasına göre yazınız)*” ifadesi verilmiş; sonra sırasıyla 1’den 4’ e kadar rakamla vasıfların yazılması istenen bir boşluk bırakılmıştır. Devamında katılımcılar düşüncelerini gerekçelendirmeleri için “*Ben böyle düşünüyorum. Çünkü... (Lütfen gerekçelerinizi yazınız)*” ifadesi ile bir boşluk daha ayrılarak düşüncelerini gerekçelendirmeleri istenmiştir. Formun üçüncü bölümünde ise katılımcılara “*Sizce ilahiyat fakültesindeki eğitim yukarıda sıraladığınız olumlu özelliklere katkı sağlıyor mu? Niçin?*” sorusu yöneltilmiş, devamında ise öncelikle “*Evet, yeterince sağlıyor*”, “*Kısmen sağlıyor*” ve “*Hayır sağlamıyor*” seçeneklerinden birini işaretlemeleri ardından da “*Yeterince katkı sağlıyorsa nedenleriniz ya da gerekçeleriniz neler? (Neden böyle düşünüyorsunuz?)*”, “*Kısmen katkı sağlıyorsa nedenleriniz, ya da gerekçeleriniz neler? (Neden böyle düşünüyorsunuz?)*”, “*Katkı sağlamıyorsa, nedenleriniz, ya da gerekçeleriniz neler? (Neden böyle düşünüyorsunuz?)*” şeklinde üç ayrı boşluk bırakılarak tercihlerinin gerekçelerini yazmaları istenmiştir.

Veri toplama aracının geçerlik ve güvenilirlik çalışması kapsamında din eğitimi bilimi alan uzmanlarıyla çeşitli görüşmeler yapılmış, ayrıca taslak görüşme formu öğrencilerle de tartışılmış, dördüncü sınıflardan seçilen 20 öğrencilik bir guruba ön uygulama yapılarak soruların problemle ilişkisi, anlaşılabilirliği gibi hususlar gözden geçirilerek son şekli verilmiştir. Uygulamanın ardından toplanan görüşme formları teker teker incelenmiş; tüm soruların cevaplanmadığı, yazıların okunmayacak derecede karmaşık, anlaşılabilirliği olmadığı ya da gerekçe kısımları doldurulmamış olanlar değerlendirme dışı bırakılmıştır. Böylece her bir sınıftan ortalama 26-30 arası olmak üzere, toplamda 141 öğrencinin görüşlerinin yer aldığı formlar değerlendirilmeye alınmıştır.

Bulguların Analizi ve Yorumlanması

Araştırma kapsamında elde edilen nicel verilerin analizinde SPSS-20 programı, nitel verilerin belli tema ve kategoriler altında örgütlenerek düzenlenmesinde ise Nvivo-10 programı kullanılmıştır. İlgili sorularda öğrenciler tarafından 1’den 4’e kadar yazılan açık uçlu ifadeler incelenirken, bunların kaç kişi tarafından ifade edildiğine, yazılış sırasına, cinsiyet, mezuniyet ve sınıf gibi değişkenlere dikkat edilmiştir. Araştırmanın temaları oluşturulurken, gerek ilgili ilahiyat disiplinlerinin ve sosyal bilimlerin verileri gerekse bu araştırma kapsamında elde edilen bulgular dikkate alınmıştır. Bulgular metin içerisinde,

tablolar halinde, oran olarak çok katımlı ifadelerden daha az olanlara göre sıralanarak verilmiştir. Bu çerçevede oluşturulan tablolarda, en solda atıf yapılan ifadeyle ilgili temaya, onun sağındaki sütunlarda o görüşü belirten öğrencilerin sayısına ve oransal dağılımına, en sağdaki sütunda ise söz konusu temayla ilgili örneklerle yer verilmiştir.

Görüşlerin sunumunda kısaltmalar kullanılmıştır. Bu anlamda bulguların sonunda parantez içerisinde verilen kısaltmalarda sırasıyla örneğin “Ö1”, katılımcıya atanan kodu, “1. Sın” katılımcının sınıfını, “Bay” katılımcının cinsiyetini ve son olarak da “D1” öğrencinin mezun olduğu orta öğretim kurumunu göstermektedir. Ayrıca öğrencilerce belirtilen bir özelliğin kaçınıcı sırada özellik olarak yazıldığı, alıntının başında rakamda belirtilmiştir. Örneğin “1. Edepli ve ahlaklı olmak” (Ö71, 2. Sın, Bay, İhl) ifadesi parantez içerisinde özellikleri verilen katılımcının “Edepli ve ahlaklı olmak” şeklindeki özelliği birinci sırada özellik olarak yazdığı anlamına gelmektedir.

Bulgular ve Yorum

Öğrenci Görüşlerine Göre İlahiyat Fakültesi Öğrencisinde Olması Gereken En Temel Vasıflar

Araştırmamanın bu bölümünde görüşme formunda yer alan “*Bana göre, ilahiyat fakültelerinde okuyan bir öğrencide olması gereken en temel 4 vasıf şunlardır (Lütfen önem sırasına göre yazınız)*” ifadesi kapsamında araştırmaya katılanlarca yazılan ifadeler, katılım sıklığına göre çoktan aza doğru; kişilik özellikleri, bilgi anlayışı, İslamî hassasiyetler, örneklik, eğitsel nitelikler, mesleki nitelikler temaları altında örneklenerek tartışılmıştır.

Kişilik Özellikleri

Her eğitim sistemi öncelikle yetiştirmek istediği bireylerde bir takım kişisel özellikleri görmek ister. Türk Milli Eğitim sisteminin genel amaçlarına bakıldığında da; “*Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler yetiştirmek*”; “*İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak*” gibi hususların altının çizildiği görülmektedir (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf>).

Yukarıda genel hatlarıyla tasvir edilen özellikler Yükseköğretim Kanununun genel hükümleri altında da yer almaktadır (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2547.pdf>). Aynı şekilde Yüksek din eğitimi kurumları olan ilahiyat fakültelerinin tanımlamalarına bakıldığında, yetiştirmeye çalıştıkları öğrencilerde katılımcı, paylaşımcı, uzlaşmacı, saygılı, hoşgörülü olma gibi özelliklerden bahsedildiği görülmektedir (Ünal, 2011).

Araştırmada öğrencilere yöneltilen “*Bana göre, ilahiyat fakültelerinde okuyan bir öğrencide olması gereken en temel 4 vasıf şunlardır (Lütfen önem sırasına göre yazınız)*” şeklindeki soruya yazılan özellikler içerisinde en fazla atıf yapılan özellik kümesinin kişilik özellikleri olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan 141 öğrenciden 117’si bir ilahiyat fakültesi öğrencisinde olması gereken en temel vasıflar olarak belli kişilik özelliklerine atıf yapmıştır. Bunlardan % 18,4’ü genel ahlaki özelliklere işaret etmişken, geri kalanları bu özellikleri daha bir somutlaştırarak ifade etmiştir. Bu bağlamda onların en sık atıf yaptıkları diğer kişilik özellikleri sırasıyla şöyledir: 1. Ahlaklılık, edepli olmak: % 18,4; 2. Saygı: % 10,6; 3. Hoşgörü: % 7,8; 4. Cesaret, kendine güven: % 7,8; 5. İletişim: % 7,8; 6. Sosyallik, uyum, işbirliği: % 7,0; 7. Bencil olmama, empatiklik, yardım-severlik: % 6,3; 8. Çalışkanlık, Azimlilik, kararlılık: % 4,9; 9. Güler yüzlülük, sevgi, merhamet: % 4,9; 10. Özgünlük, idealizm: % 4,2; 11. Önyargısızlık: % 2,1.

Söz konusu görüşlerden bir bölümü genel olarak ahlaki niteliklere atıf yapmaktadır. Bu yöndeki görüşler aşağıda örneklendirilmiştir.

Özellik	Sayı	%	Örnekler
1. Ahlaklılık, edepli olmak	26	18,4	“2. Güzel ahlak 3. Edep” (Ö29,HZ,Bay,DI); “1. Dürüst ve karakterli kişiler olmalı” (Ö32,1.Sın,Bn,İhl); “1. Ahlak güzelliği” (Ö38,1.Sın,Bn,DI); “2. Sorumluluk sahibi olmak” (Ö39,1.Sın,Bn,DI); “1. Edep ve ahlak” (Ö44,1.Sın,Bay,İhl); “3. İçini dışından daha fazla süslemeli” (Ö50,1.Sın,Bay,DI); “3. Güzel ahlak ile örnek olunması lazım” (Ö53,1.Sın,Bay,DI); “3. Dış görünüme bağlı kalınmayıp karakter önem verilmesi” (Ö59,2.Sın,Bn,İhl); “3. Adab-ı muâşeret” (Ö61,2.Sın,Bn,İhl); “1. Dosdoğru” (Ö64,2.Sın,Bn,İhl); “1. Edepli ve ahlaklı olmak” (Ö71,2.Sın,Bay,İhl); “Fakülte içi ve dışında muhatap olduğu insanlara edeple yaklaşmalı” (Ö96,3.Sın,Bn,DI); “2. Ahlaklı”, (Ö121,4.Sın,Bn,İhl).

Yukarıdaki görüşlere topluca bakıldığında, araştırmaya katılan bir grup öğrencinin ideal ilahiyat öğrencisinin nitelikleri bağlamında, “ahlaklı olmayı” ya da “edep” olgusunu önemli ölçüde genel ifade ya da ibarelerle öne çıkardıkları görülmektedir. Bu görüşlere göre, ilahiyat fakültesi öğrencisi güzel ahlak sahibi, edepli, vicdanlı olmalı, adab-ı muâşerete riayet etmeli, dış görünüme bağlı kalmayıp, karakterine önem vermeli, içini dışından daha fazla süslemelidir. Öğ-

renci görüşlerine bakıldığında, kimi öğrencilerin bu genel nitelikleri detaylandırıldıkları, söz gelimi, doğruluk, dürüstlük, sorumluluk, haddini bilme, tevazu, hasetlikten uzak durma gibi olgularla ilişkilendirdikleri görülmektedir.

Özellik	Sayı	%	Örnekler
2.Saygı	15	10,6	“1. İnsana karşı saygı[-lı] olmalı” (Ö63,2.Sın, Bn, İhl); “3. Kendi düşüncesinde, fikrinde, görüşünde olmayanlara karşı saygılı” (Ö72,2.Sın, Bay, İhl); “1. İnsanları etiketlememeli” (Ö83,2.Sın, Bay, Dl); “1. Kimseyi yadırgamadan kardeşçe yaşama” (Ö117,4.Sın, Bn, İhl); “1. Tevazu ve saygı” (Ö119,4.Sın, Bn, İhl). “1. İnsanlara davranırken güzel üslupla alaya almayacak şekilde davranmak” (Ö5, Hz, Bn, İhl); “2. Her kesime saygılı olmalı” (Ö8, Hz, Bn, İhl); “2. İnsanları kınayarak veya tepeden bakarak yaklaşmasın” (Ö9, Hz, Bn, İhl); “2. İnsanları yargılamamalı” (Ö31,1.Sın, Bn, İhl); “2. Öğretmenlere karşı daha saygılı” (Ö42,1.Sın, Bn, Dl);

Araştırmaya katılan öğrencilerin ideal ilahiyat fakültesi öğrencisinin kişilik özellikleri bağlamında ikinci sırada atıf yaptıkları özelliğin “saygı” ya da “saygılı olmak” olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaklaşık % 10’u ilahiyat fakültesi öğrencisinin kendi görüşünde olsun, olmasın tüm insanlara saygıyla, tevazuyla, hoşgörüle bakması gerektiğini söylemişlerdir. Bu yönde görüş belirten öğrencilerin hazırlık sınıfından son sınıfa kadar çeşitlilik gösterdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, sayıca kız öğrencilerin kısmen daha ağırlıkta olduğu bu grubun saygılı olmayı çoğunlukla ilk ya da ikinci sırada gerekli bir özellik olarak ifade ettikleri görülmektedir. Yine bu görüşlerin tamamına yakınının İmam Hatip Lisesi mezunu öğrenciler tarafından yazıldığı görülmüştür. Buradan hareketle ilahiyat fakültesinde öğrenim gören söz konusu öğrencilerin zihin dünyasında saygı değerinin çok önemli bir yerinin olduğu söylenebilir.

Özellik	Sayı	%	Örnekler
3.Hoşgörü	11	7,8	“3. Hoşgörülü olmak” (Ö44,1.Sın,Bay,İhl); “3. Olay ve kişilere karşı hoşgörülü” (Ö60,2.Sın,Bn,İhl); “1. Kim olursa olsun insanları her yönüyle kucaklamak” (Ö62,2.Sın,Bn,İhl); “3. Baskıcı değil, hoşgörülü yaklaşmak” (Ö70,2.Sın,Bn,Dl); “2. İlk önce dinlemeli, yanlışsa bile anlayışla karşılamalı” (Ö73,2.Sın,Bay,İhl); “3. İnsanları olduğu gibi kabul edebilmeli” (Ö77,2.Sın,Bay,İhl); “1. Hoşgörülü olmak” (Ö112,4.Sın,Bn,İhl); “1. İnsanlara karşı toleranslı olmalıdır” (Ö118,4.Sın,Bn,İhl).

Araştırmaya katılan öğrencilerin ilahiyat fakültesi öğrencisinin kişilik özellikleri bağlamında en fazla atıf yaptıkları üçüncü özellik “hoşgörü” ya da “hoşgörülü olmak”tır. Bu niteliğe atıf yapan öğrencilere göre, ilahiyat fakültesi öğrencisi “kim olursa olsun”, “insanları”, “olay ve kişileri” hoşgörü ya da toleransla karşılamalı, her yönüyle kucaklamalı, önce dinlemeli, yanlışsa bile anlayışla karşılamalı, baskı altına almadan, olduğu gibi kabul etmelidir. Hoşgörü niteli-

ğinin bu haliyle, bir önceki özellik olan saygılı olmanın tamamlayıcısı olduğu söylenebilir. Nitekim beşeri farklılıklara saygı göstermekle onları hoşgörülle karşılamak kimi zaman birbirinin yerine kullanılan iki yaklaşım biçimidir. Gerçekten bu iki özellik Türkiye’de örgün ve yaygın din eğitimi faaliyetlerini yürütmeye namzet olan ilahiyat fakültesi öğrencileri için hayati bir öneme sahiptir. Onlar din hizmetlerini yürütürken toplumsal farklılıklara saygı ve hoşgörülle yaklaşmak ve dini muhtevayı tüm kesimlere ulaştırmak durumundadırlar. Bu kamından hem saygı hem de hoşgörünün başat beklentiler olarak öğrencilerce öne çıkarılmış olması altı çizilmesi gereken bir husustur.

Özellik	Sayı	%	Örnekler
4.Cesaret, kendine güven	11	7,8	“2. Kendine olan güveni yüksek olmalı” (Ö7,HZ,BN,İHL); “1. Konuşmalarını özgürce ifade edebilmeli” (Ö33,1.SIN,BN,İHL); “3.Düşüncelerini söylerken korkmadan, çekinmeden söylemeli” (Ö48,1.SIN,BAY,İHL); “1. Rahat olmalı, çevresinden çekinmemeli” (Ö76,2.SIN,BAY,İHL); “3. Cemaatlerin içindeyse onların yanlışlarına yanlış diyebilmeli” (Ö83,2.SIN,BAY,DL); “3. Gerçekleri korkmadan haykırmak” (Ö104,3.SIN,BAY,İHL); “1. Kendine inanan, güvenen” (Ö105,3.SIN,BAY,İHL) “2. Fikirlerini korkmadan, çekinmeden dile getirebilmeli” (Ö106,3.SIN,BAY,İHL); “3. Doğru bildiğini açıkça söylemek” (Ö108,3.SIN,BAY,DL).

Araştırmaya katılan öğrencilerin ilahiyat fakültesi öğrencisinde bulunması gereken kişilik özellikleri bağlamında en fazla atf yaptıkları dördüncü özellik “cesaret ve kendine güven”dir. Bu yönde görüşe sahip öğrencilere göre bir ilahiyat fakültesi öğrencisi kendine güvenmeli, düşüncelerini rahatça, korkmadan, çekinmeden, özgürce ifade edebilmeli, doğru bildiğini açıkça söylemeli, hatta cemaatlerin içindeyse, onların yanlışlarına yanlış diyebilmeli, gerçekleri korkusuzca haykırmelidir. Bu bağlamda ilahiyat öğrencilerinin zihin dünyalarında cesur olma, gerçekleri özgürce savunma önemli bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Yukarıdaki görüşlere bakıldığında bunları daha çok erkek öğrencilerin dile getirdiği görülmektedir. Yine bu görüşleri dile getiren öğrenciler içerisinde üçüncü sınıfta olanlar çoğunluktadır.

Özellik	Sayı	%	Örnekler
5.İletişim	11	7,8	“2. İletişimde daha da iyi olunabilir” (Ö1,HZ,BN,İHL); “2. İnsanlarla nasıl konuşacağını bilmeli” (Ö27,HZ,BAY,DL); “3. İletişim becerilerinin gelişmişliği” (Ö38,1.SIN,BN,DL); “3. İnsanlarla iletişimini artırmalı” (Ö76,2.SIN,BAY,İHL); “3. Nerede, ne zaman nasıl konuşması gerektiğini bilmek” (Ö79,2.SIN,BAY,İHL); “3. Birbirleriyle etkileşim, iletişim halinde olmalı” (Ö105,3.SIN,BAY,İHL); “1. İnsanlara karşı iletişimi kuvvetli olmalıdır” (Ö118,4.SIN,BN,İHL); “1. Hem teorik bilgi hem de iletişim konusunda yeterli” (Ö124,4.SIN,BN,İHL); “3. İnsanlarla iletişimi kuvvetli ve sağlıklı olmalı” (Ö125,4.SIN,BN,DL).

Araştırmaya katılan öğrencilerin ideal ilahiyat fakültesi öğrencisinin kişilik özellikleri bağlamında en fazla atf yaptıkları beşinci özellik “iletişim”dir. Bu

yönde görüş belirten öğrencilere göre, bir ilahiyat fakültesi öğrencisinin iletişim becerilerinin kuvvetli olması, insanlarla nerede, ne zaman nasıl konuşacağını bilmesi gerekmektedir. Ayrıca o bunlarla yetinmemeli iletişimini daha nitelikli hale getirmeye çalışmalı, çevresiyle iletişim ve etkileşimini sürekli artırmalıdır. Bu tema bağlamında görüş ileri süren öğrencilerin çoğunluğu son sınıftadır. Burada öğretim programında son sınıfta yer alan “Hitabet ve Mesleki Uygulama” ile “Öğretmenlik Uygulaması” gibi derslerin etkili işletildiğinde, öğrencilerin iletişim yeterliliklerini geliştirme ve kendilerini test etme bakımından önemli fırsatlar sağladığı söylenebilir.

Özellik	Sayı	%	Örnekler
6.Sosyal- lik, uyum, işbirliği	10	7,0	“2. Sosyal olmak” (Ö44,1.Sın,Bay,İhl); “2. İnsanların arasına karışmak ve dertlerini dinlemek” (Ö79,2.Sın,Bay,İhl); 3. Bireysel değil, toplumsal yaşayıp, düşünen” (Ö94,3.Sın,Bn,DI); “3. Çevresine uyumlu” (Ö103,3.Sın,Bay,İhl); “2. Dış dünyayla etkileşim halinde olmalı” (Ö83,2.Sın,-Bay,DI); “3. Bazıları yabani davranışları bırakıp insanlarla iletişime geçmelidirler” (Ö88,3.Sın,Bn,İhl); “3. Ekip ruhuyla özveriyle çalışabilmeli” (Ö106,3.Sın,Bay,İhl); “3. Toplumdan soyutlanmamalı” (Ö110,3.Sın,-Bay,DI). Toplumla aykırı düşmeyen üslup” (Ö12,HZ,Bn,İhl).

Araştırmaya katılan öğrencilerin ilahiyat fakültesi öğrencisinin kişilik özellikleri bağlamında en fazla atıf yaptıkları altıncı özellik “sosyal ve uyumlu olma” ile “işbirliğine dönük olma” nitelikleridir. Bu temaya atıf yapan öğrencilere göre, ilahiyat fakültesi öğrencisi topluma aykırı düşmemeli, çevresiyle uyum içerisinde olmalı, toplumsal düşünüp, insanlarla iletişim halinde olmalıdır. O, toplumdan kendisini soyutlamamalı, dış dünyayla etkileşim halinde olmalı, dahası insanların arasına karışmalı, dertlerini dinlemeli, ekip ruhuyla, özveriyle çalışabilmelidir. Örnekler bakıldığında, bir önceki nitelik olan iletişimle yakından ilişkili olduğu anlaşılan sosyallik özelliğinin bilhassa üçüncü sınıf öğrencilerince dile getirildiği görülmektedir. Söz konusu görüşlerde cinsiyet ve mezuniyet bakımından bir farklılaşma gözlenmemiştir.

Özellik	Sayı	%	Örnekler
7.Bencil olmama, empatiklik, yardım-severlik	9	6,3	“2. Kendinden önce kardeşini düşünmeli” (Ö47,1.Sın,-Bay,İhl);); “3. Empati kurmalı, bencil olmamalı” (Ö27,HZ,Bay,DI); “3. Bazı öğrencilerin egolarını törpülemeleri iyi olur” (Ö1,HZ,Bn,İhl “1. Mütevazı, 3. Yardımsever” (Ö41,1.Sın,Bn,DI); “1. Kibirden uzak olsun” (Ö100,3.Sın,Bay,İhl); “1. Paylaşmayı bilen” (Ö102,3.Sın,Bay,İhl); “3. Yardımlaşma ve paylaşmayı önemseyen” (Ö107,3.Sın,Bay,İhl); “2. Samimiyet” (Ö108,3.Sın,Bay,DI). “3. Alçak gönüllülük” (Ö109,3.Sın,Bay,DI).

Araştırmaya katılan öğrencilerin ideal bir ilahiyat fakültesi öğrencisinin kişi-

lik özellikleri bağlamında en fazla atıf yaptıkları yedinci özellik, “bencil olma, empatik olma, yardımseverlik” gibi özelliklerden oluşmaktadır. Bu değerlere atıf yapan öğrencilere göre, bir ilahiyat öğrencisi mütevazı, samimi, alçak gönüllü, yardımsever, paylaşımcı ve empatik olmalı; bencilik ve kibirden uzak durmalı; hatta kendinden önce kardeşini düşünmelidir. Yapılan bir araştırmada da ilahiyat fakültesi öğrencilerinin bireysel değerler kategorisi içerisinde en fazla “iyilikseverliğe” önem verdikleri ifade edilmiştir. (Mehmedoğlu, 2006, 156). Öğrencilerce öne çıkarılan yukarıdaki nitelikler toplumsal yaşamda hayati öneme sahip olan, ancak son yıllarda daha belirgin biçimde eksikliği hissedilen değerleri ihtiva etmektedir. Bu anlamda ilahiyat fakültesi öğrencilerinin bu değerleri öne çıkaran niteliklere atıf yapmaları anlamlıdır. Buradaki görüşlerde de erkek öğrenciler yoğunluktadır. Hazırlıktan üçüncü sınıfa kadar her sınıftan öğrenci bu konuda görüş belirtmiştir.

Özellik	Sayı	%	Örnekler
8.Çalışkanlık, Azimlilik, kararlılık	7	4,9	“2. Gayretlilik” (Ö119,4.Sın,Bn,İhl). Çalışkanlık” (Ö51,1.Sın,Bay,DI “3. Çalışmalı, hatta uykusuz kalmayı sevmeli” (Ö7,HZ,Bn,İhl); “3. Asla pes etmemeli. Gayretli olmalı” (Ö8,HZ,Bn,İhl); “3.”; “3. Kararlı” (Ö56,2.Sın,Bn,İhl); “2. Çabuk pes etmeyen, girişken bir yapıya sahip olmalı” (Ö77,2.Sın,Bay,İhl);

Araştırmaya katılan öğrencilerin ideal ilahiyat fakültesi öğrencisinin kişilik özellikleri bağlamında en fazla atıf yaptıkları bir diğer özellik “çalışkanlık, azimli ve kararlı olma”dır. Bu öğrencilere göre, bir ilahiyat fakültesi öğrencisi çalışkan, gayretli, girişken, kararlı olmalı; hatta uykusuz kalmayı sevmeli, asla pes etmemelidir. Örnekler bakıldığında, ikinci sınıfta ağırlıklı olmak üzere hemen her sınıftan öğrencinin bu vasıflara atıf yaptığı anlaşılmaktadır. Bu anlamda, azimli, kararlı ve çalışkan olma niteliklerinin ilahiyat öğrencileri tarafından önemsendiği ve bir gereklilik olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.

Özellik	Sayı	%	Örnekler
9.Güler yüzlülük, sevgi, merhamet	7	4,9	“1. İnsanlara tebessüm ve tatlı dille yanaşılması” (Ö9,HZ,Bn,İhl); “1. Güler yüz” (Ö43,1.Sın,Bay,İhl); “2. Güler yüzlü” (Ö117,4.Sın,Bn,İhl); “2. İnsanları seven” (Ö116,4.Sın,Bn,İhl); “2. Güler yüzlü, hoş muhabbetli” (Ö107,3.Sın,Bay,İhl); “2. Yumuşak kalpli 3. Sevecen” (Ö101,3.Sın,Bay,İhl); “1. İnsana karşı merhamet[-li] olmalı” (Ö63,2.Sın,Bn,İhl)

Araştırmaya katılan öğrencilerin ideal ilahiyat fakültesi öğrencisinin kişilik özellikleri bağlamında en fazla atıf yaptıkları bir diğer özellik öbeği ise “güler yüzlülük, sevgi, merhamet” gibi niteliklerden oluşmaktadır. Buna göre, ilahiyat fakültesi öğrencisi insanlara tebessümle, güler yüz ve tatlı dille yaklaşmalı, hoş muhabbetli, merhametli, yumuşak kalpli ve sevecen olmalıdır. Yukarıda sözü

edilen nitelikler din hizmeti ve din eğitimi verecek ilahiyat öğrencileri için son derece önemlidir. Zira tebessüm, sevgi ve merhamet olmadan muhatapları etkilemek, onlarda iz bırakabilmek zaten mümkün değildir.

Özellik	Sayı	%	Örnekler
10.Özgünlük, idealizm	6	4,2	“3. Bulunduğu kabın şeklini almayan” (Ö36,1.Sın,Bn,İhl); “3. Özgün olmalı” (Ö37,1.Sın,Bn,İhl); “3. Sıradan değil, farklı olmak” (Ö62,2.Sın,Bn,İhl); “2. Idealist olmak” (Ö68,2.Sın,Bn,DI).
11.Önyargısızlık	3	2,1	“2. Ön yargı oluşturmadan karşı tarafla konuşmak” (Ö70,2.Sın,Bn,DI); “1. Ön yargılı olmayı kırmalılar” (Ö86,3.Sın,Bn,İhl). “2. Ön yargılı olmamalı” (Ö87,3.Sın,Bn,İhl).

Araştırmaya katılan öğrencilerin ideal ilahiyat fakültesi öğrencisinin kişilik özellikleri bağlamında en fazla atıf yaptıkları son özellikler ise özgün, idealist olma ve ön yargılı olmamadır. Bu görüşlerin hemen hepsi kız öğrenciler tarafından dile getirilmiştir.

Buraya kadar elde edilen bulgulardan da anlaşılacağı üzere, araştırmaya katılan öğrencilerin zihin dünyasında idealize ettikleri ilahiyatçı, kişilik özellikleri bakımından; insanlara karşı saygılı ve hoşgörülü, iletişim becerileri güçlü, sosyal, cesur, kendine güvenen, empatik, güler yüzlü, yardımsever, merhametli, çalışkan, azimli, kararlı, ideal sahibi ve özgün olma vasıflarıyla öne çıkmaktadır. Aslında bu özellikler normal kişilik sahibi herhangi bir insanda bulunması gereken niteliklerdir. Bununla birlikte, bu nitelikler topluma din hizmeti ve din eğitimi sunacak, onlara dini konuda rehberlik ve önderlik yapacak bir ilahiyat fakültesi öğrencisi için vazgeçilmez özelliklerdendir. Zira bir ilahiyatçı kişilik özellikleri bakımından sağlıklı ve yetkin olmadan kaliteli bir eğitici olamaz, çevresi üzerinde olumlu etkiler bırakamaz (Aydın, 2016, 28-40). Tüm bu özellik ya da beklentilerin yüksek din eğitiminin uzak hedefleriyle de örtüştüğü belirtilmelidir.

Bilgi Anlayışı

Araştırmaya katılan öğrencilerin bir bölümünün zihinlerindeki ideal ilahiyat öğrencisini tasvir ederken bilgi anlayışı ve zihinsel yaklaşım ile ilişkilendirilebilecek görüşler ifade ettikleri görülmüştür. Bu öğrenciler bir ilahiyat fakültesi öğrencisinin sahip olması gereken niteliklerden bahsederken söz gelimi, yeni, farklı fikirlere açık olma, çok yönlü düşünebilme, doğru, yeterli ve anlamlandırılmış, özümsemiş bilgiye sahip olma, bilgisini güncelleyebilme, araştırma ve öğrenmeye hevesli olma, bilgi-davranış bütünlüğüne sahip olma, olay ve

olgulara eleştirel bakabilme gibi bir takım özelliklerden bahsetmişlerdir. Bilgi anlayışı ve zihinsel yaklaşımla ilgili olarak, en sık atfı yapılan temalar ile katılım oranları sırasıyla şöyledir: Yeni - farklı fikirlere açıklık % 11,3; Bilgiyi doğru kullanabilme, eleştirelilik: % 8,5; Doğru, yeterli, anlamlandırılmış bilgiye sahip olma: % 7,8; Bilgi-davranış bütünlüğü: % 7,0; Araştırmaya, öğrenmeye heveslilik: % 6,3; Bilgi ahlakı: % 4,2. Sözü edilen temalar aşağıda çoktan aza doğru örneklendirilerek yorumlanmıştır.

Özellik	Sayı	%	Örnekler
<i>1. Yeni - farklı fikirlere açıklık</i>	16	11,3	"1. Yeni fikirlere daima açık olmalı" (Ö93,3.Sın,Bn,İhl); "2. Farklı görüşlere açık" (Ö103,3.Sın,Bay,İhl); "1. Farklı görüşlere açık olmalı" (Ö113,4.Sın,Bn,İhl); "1. Olaylara daha geniş açıdan bakabilme" (Ö59,2.Sın,Bn,İhl); "2. Görüş alanı geniş, çok yönlü" (Ö60,2.Sın,Bn,İhl); "3. Açık görüşlülük" (Ö69,2.Sın,Bn,DI); "1. Çok görüşlü" (Ö34,1.Sın,Bn,İhl); "1. Tek taraflı bakış açısıyla düşünmemek" (Ö70,2.Sın,Bn,DI); "2. İlk önce dinlemeli, yanlışsa bile anlayışla karşılamalı" (Ö73,2.Sın,Bay,İhl); "3. Katı dini yaklaşımda olmamalı, durumları göz önünde bulundurmalı" (Ö115,4.Sın,Bn,İhl); "2. Farklı fikirleri dinleyip anlamaya çalışmalı, 3. Konuyu farklı açılardan görmeli ve en makul olana ulaşmaya çalışmalı" (Ö118,4.Sın,Bn,İhl); "2. Yeni fikirlere, görüşlere açık olmalı" (Ö122,4.Sın,Bn,İhl); "2. Farklı düşünceleri dinleyebilme" (Ö124,4.Sın,Bn,İhl); "2. Hakikatin sadece kendisine inmediğini anlamalı, hakikatin farklı veçhelerinin olabileceğini unutmamalı" (Ö132,4.Sın,Bay,İhl).

Yukarıdaki örneklerden ilahiyat fakültesi öğrencisinin düşünce yapısı, bilgi anlayışı ve bunlarla yakından ilişkili olan bilimsel tutum ve zihniyetiyle ilgili önemli ipuçlarına ulaşmak mümkündür. Daha önce kişilik özellikleri kapsamında atfı yapılan saygılı ve hoşgörülü olma nitelikleriyle de yakından ilişkili olan bu özellikler birlikte düşünüldüğünde, zihin dünyasında düşünce ve anlayış farklılıklarına açık olma, farklı görüşleri anlayışla dinleyebilme ve geniş vizyonlu olmanın katılımcılarca ilahiyat öğrencisi adına önemli bir gereklilik olarak algılandığı söylenebilir. Toplumsal yapının değiştiği, teorik ve pratik dini ihtiyaçların gittikçe çeşitlendiği günümüzde bu niteliklere sahip olmak son derece önemlidir. Bu tema bağlamında görüş belirten öğrencilerin çoğunluğu 1. sınıf ve üstü sınıflardaki öğrencilerdir. Daha önce, saygı ve hoşgörülü olma temalarında da ifade edildiği gibi, farklı anlayış ve fikirlere açık olmanın yüksek din eğitiminde sınıflar ilerledikçe daha güçlü bir gereklilik ya da beklenti olarak vurgulandığı ya da algılandığı söylenebilir. Bu anlamda sadece tefsir, hadis, fıkıh gibi ilimler değil, felsefeden sosyolojiye, edebiyattan tarihe, eğitim bilimlerinden sanata kadar ilahiyat eğitiminin öğrencilerin zihin dünyalarında farklılıklara ve yeni fikirlere karşı olumlu bir etkisinin olabileceği savunulabilir.

Özellik	Sayı	%	Örnekler
2. Bilgiyi doğru kullanabilme, eleştirelilik	12	8,5	“3. Akli tenkitler yapan” (Ö65,2.Sın,Bn,İhl); “2. Hakkaniyete uygun şekilde eleştirel, sorgulayıcı olmalı” (Ö72,2.Sın,Bay,İhl); “1. Düşüncelerini kabul edilebilirlik ölçüsünde ifade edebilmeli, 3. Aldığı bilgileri doğru tahlillerle kullanılabilir hale getirmeli” (Ö75,2.Sın,Bay,İhl); “3. Edindiklerini münazara ile pekiştirmek” (Ö82,2.Sın,Bay,DI); “3. Öğrendiği bilgileri sorgulayıcı olmalı” (Ö89,3.Sın,Bn,İhl); “2. Doğruları günümüze uyarlamada başarılı çalışmalar yapmak” (Ö91,3.Sın,Bn,İhl); “1. Evrensel bir bakışla olayları yorumlayabilmeli” Ö106,3.Sın,Bay,İhl); “2. Olay ve olguları ilişkilendirebilmeli” (Ö110,3.Sın,Bay,DI); “3. Bilgiyi yerinde ve doğru kullanabilme” (Ö114,4.Sın,Bn,İhl).

Araştırmaya katılan öğrencilerden bir kısmı bilgi anlayışı bağlamında bilginin kullanımıyla ilgili ifadelerle yer vermiştir. Bu öğrencilere göre, ilahiyat fakültesi öğrencisi bilgiyi evrensel bir anlayışla yorumlayabilmeli, olay ve olguları birbiriyle ilişkilendirebilmeli, öğrendiği hakikatleri günümüze uyarlayabilmeli, doğru tahlillerle bilgilerini kullanılabilir hale getirmeli, bunları münazara gibi uygulamalarla pekiştirebilmeli ve makul bir biçimde ifade edebilmelidir. Yukarıdaki tasvire bakıldığında, katılımcılarca ilahiyat fakültesi öğrencisinden üst düzey entelektüel becerilerin beklendiği görülmektedir. Gerçekten de ilahiyat fakültesi öğrencileri bu becerilere sahip olduklarında günümüzün sorunlarına daha işlevsel çözümler üretebileceklerdir. Bu tema bağlamındaki görüşleri daha çok 2. ve 3. sınıf öğrencileri dile getirmişlerdir. Buradan hareketle, öğrencilerin ilahiyat alanındaki bilgilerin çeşitliliğini ve derinliğini fark ettikçe, bütün bunların daha üst düzey zihinsel becerileri ve yeterliliği gerektirdiğini daha iyi kavradıkları düşünülebilir. Bu tema bağlamında, az sayıda da olsa, özellikle eleştirelilik niteliğinin öne çıkarılması ilahiyat eğitiminin bir etkisi ve/veya aynı zamanda bu alandaki ihtiyacı dillendirme çabası olarak değerlendirilebilir. Nitelik hakkaniyet ölçülerine uygun, eleştirel bir tavır takınabilme, sahih dini bilginin oluşumu, gelişimi ve başkalarına ulaştırılması için son derece önemlidir.

Özellik	Sayı	%	Örnekler
3. Doğru, yeterli, anlamlandırılmış bilgiye sahip olma	11	7,8	“3. Dini bilgilere yeterince sahip olması” (Ö46,1.Sın,Bay,İhl); “1. Geçmişten gelen dini-örfi bilgiyi kavramış 2. Bu birikimi günümüzle harmanlamış” (Ö55,1.Sın,Bay,DI); “3. Herkes ile sohbet edebilecek düzeyde bilgili olmalı” (Ö73,2.Sın,Bay,İhl); “1. Dini, toplumsal olaylara objektif bakış sahip olmak” (Ö82,2.Sın,Bay,DI); “3. Her konuda bilgi sahibi, birkaç konuda uzman olmalı” (Ö84,2.Sın,Bay,DI); “1. Bilgi alt yapısı sağlam olmalı” (Ö85,3.Sın,Bn,İhl); “1. Düşüncelerinde daha net ve yeterli olmak” (Ö91,3.Sın,Bn,İhl); “2. Öğrendiklerini anlamlandırmış...” (Ö98,3.Sın,Bn,DI); “1. Dini açıdan her alanda yeterli bilgiye sahip olmalı” (Ö122,4.Sın,Bn,İhl).

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan öğrencilerin bir bölümü ideal ilahiyat fakültesi öğrencisinin doğru, yeterli ve anlamlandırılmış

bilgilere sahip olmasının önemli olduğunu düşünmektedir. Bu öğrencilere göre, ilahiyat fakültesi öğrencisi doğru kaynaklardan, yeterince bilgi elde etmeli, geçmişten gelen bilgiyi bugünle harmanlamalı, öğrendiklerini anlamlandırmalı; böylece daha net ve yeterli bir bilgi ve düşünce yapısına erişmelidir. Bu öğrencilere göre, fakülte öğrencisi dinle ilgili her alanda yeterli bilgi sahibi olmalı, birkaç konuda ise uzman olabilmelidir. Gerek din eğitimi gerek din hizmeti alanında yetkin olabilmenin temel şartlarından birisi, belli bir alan ve genel kültür bilgisine sahip olmaktır (DİB, 2014). Dolayısıyla, bu görüşleri dile getiren öğrencilerin bir ilahiyatçı için alan ve genel kültür bilgisinin önemini farkında oldukları, bunu çok önemli bir gereklilik olarak gördükleri söylenebilir. Ülkemizde din görevlilerinin yeterlilik durumlarını ve bunun ortaya çıkardığı sorunları sorgulayan çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalarda dile getirilen eksikliklerden birisi de alan ve genel kültür bilgisiyne ilgilidir (Özbek, 1988; Akyürek, 2005; Turan, 2013).

Özellik	Sayı	%	Örnekler
4. Bilgi-davranış bütünlüğü	10	7,0	“3. Öğrendiklerini kendi hayatına katması gerekir” (Ö10,HZ,Bn,İhl); “1. İlimle amel edebilmek” (Ö58,2.Sın,Bn,İhl); “3. Öğrendiğini başkalarına direktmek yerine önce kendi içine yerleştirmeli” (Ö63,2.Sın,Bn,İhl); “1. Öğrendiği bilgileri hayatına geçiren, tam olarak gerçekleştiremiyor- sa bile bu şuurda olan” “1. İlimle amel” (Ö72,2.Sın,Bay,İhl), “1. Dini alanda gördükleri konuları hayatlarına yansıtabilmeli” (Ö110,3.Sın,- Bay,DI); “1. Okulda edindiği teorik bilgilerini gerçek hayatta pratiğe dökabilen” (Ö116,4.Sın,Bn,İhl).

Araştırmaya katılan öğrencilerden bir bölümü ideal ilahiyat öğrencisinin özellikleri noktasında bilgi-davranış bütünlüğüne vurgu yapan görüşler dile getirmişlerdir. Nitekim bu yönlü düşünen öğrencilere göre, ilahiyat öğrencisi öğrendiklerini önce hazmetmeli sonra hayatına yansıtmalı, ondan sonra başkalarına anlatmalı ya da öğretmelidir. Bilgi-davranış bütünlüğü bağlamında, öğrencilerce ortaya konan bu tür hassasiyetlerin alt sınıflardan yukarıya doğru artış eğiliminde olduğu söylenebilir. Buradan, bahsi geçen öğrencilerin ilahiyat fakültesinde edinilen bilgileri içselleştirmenin ve yaşama geçirmenin önemini ilerleyen yıllarda daha çok fark ettikleri, teorik bilgiler ile bireysel ve toplumsal yaşam arasında ilişki kurma kaygısı içinde oldukları söylenebilir.

Özellik	Sayı	%	Örnekler
5. Araştırmaya, öğrenmeye heveslilik	9	6,3	“2. İlim peşinde olma isteği” (Ö38,1.Sın,Bn,DI); “1. İlimi tecessüs” (Ö54,1.Sın,Bay,DI); “2. Araştırmacı ruha sahip olmalı” (Ö65,2.Sın,Bn,İhl); “2. Araştırmacı olmalı” (Ö67,2.Sın,Bn,DI); “2. Sürekli öğrenme, okuma isteği” (Ö69,2.Sın,Bn,DI); “2. Öğrenmeye heveslilik” (Ö80,2.Sın,Bay,DI); “1. Okuyan, araştıran, bilgiye doyum-suz olmalı” (Ö94,3.Sın,Bn,DI); “1. Çok fazla araştırma yapmalı” (Ö120,4.Sın,Bn,İhl).

Bilgi anlayışı ve zihinsel yaklaşım teması bağlamında ortaya çıkan bir başka alt tema da araştırmaya, öğrenmeye hevesli olmadır. Bu yönde görüş belirten öğrencilere göre ilahiyat fakültesi öğrencisi hayat boyu öğrenme, ilim peşinde koşma, araştırmacı ruha sahip olma, ilmi tecessüs gibi niteliklere sahip olmalıdır. Bahsi geçen öğrencilerin bir üniversite öğrencisi için olmazsa olmaz olan, okuma, öğrenme, ilme ve araştırmaya merak gibi temel gerekliliklerin farkında oldukları söylenebilir. Örneklerde de görüleceği gibi, bu konuda görüş belirten öğrenciler, sınıf, cinsiyet ve mezuniyet durumu bakımından benzer dağılımdadır.

Özellik	Sayı	%	Örnekler
6. Bilgi ahlaki	6	4,2	"2. Dine kalıpcı ifadelerle yaklaşmayan ("ci"lerle değil, "li"lerle yaklaşan)..." (Ö36,1.Sın,Bn,İhl); "1. İlmin değerini hissedemeyen" (Ö60,2.Sın,Bn,İhl); "2. Bilgi edinmekte cemaat veya fırkaya bağlı olmamak" (Ö82,2.Sın,Bay,DI); "3. Cemaatlerin içindeyse onların yanlışlarına yanlış diyebilmeli" (Ö83,2.Sın,Bay,DI); "3. Bilmiyorum demeyi bilmeli" (Ö85,3.Sın,Bn,İhl); "1. Her ilmin hakkını vererek birini diğerine üstün olarak görmemeli" (Ö96,3.Sın,Bn,DI).

Bilgi anlayışı ve zihinsel yaklaşım bağlamında öne çıkan bir başka önemli tema da bilgi ahlaki vurgusu altında toplayabileceğimiz düşüncelerden oluşmaktadır. Genelde ikinci ve üçüncü sınıf öğrencilerinden oluşan bu gruba göre, ideal ilahiyat öğrencisi ilmin değerinin farkında olmalı, her ilmin hakkını vererek birini diğerine üstün görmemeli, yeri geldiğinde "bilmiyorum" demeyi bilmeli, bilgiye cemaat mantığıyla yaklaşmayıp, bir cemaatin içindeyse bile, onların yanlışlarına yanlış diyebilmelidir. Bütün bu niteliklerin bilginin şeref ve izzetini üstün tutma, onun değerini yere düşürmeme noktasında önemli olduğu aşikârdır. Anlaşıldığı kadarıyla bu öğrenciler, bilgi edinme sürecinde cemaat bakış açısına sahip olma ile objektif ve özgür olma arasındaki ikilem ve sorunları görmekte, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin bunlardan ikincisini tercih etmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Bu tespit de son derece önemlidir.

Buraya kadar ele alınan temaları bir bütün olarak değerlendirmek gerekirse, araştırmada kişilik özelliklerinden sonra en fazla atıf yapılan özelliğin bilgi anlayışı ve düşünce yapısıyla ilgili olduğu anlaşılmış bulunmaktadır. Zira araştırmaya katılan öğrencilerin yaklaşık yarıya yakını bir ilahiyat fakültesi öğrencisinin yeni-farklı fikirlere açık, çok yönlü, eleştirel tutuma sahip olması gerektiğini vurgulamıştır. Onlara göre, ideal ilahiyat fakültesi öğrencisi, ilahiyat alanında doğru, yeterli, anlamlandırılmış bilgiye sahip olmalı ve bilgiyi doğru kullanabilmelidir. Aynı zamanda bu kişi bilgi-davranış bütünlüğü göstermeli, araştırmaya, öğrenmeye hevesli olmalıdır. Tüm bu yetkinlikleri ise belli bir bilgi ahlakıyla bütünleştirmelidir. Bu tablo yüksek din eğitiminin öğrencilerin entelektüel gelişim ve yetkinlikleri üzerindeki yansımalarını göstermesi bakımından anlamlıdır.

İslami Hassasiyetler

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaklaşık yarısının kendilerine yöneltilen “Bana göre, ilahiyat fakültelerinde okuyan bir öğrencide olması gereken en temel 4 vasıf şunlardır” şeklindeki sorunun cevabıyla ilgili olarak, diğerlerine nazaran, daha belirgin şekilde, genelde din, özelden ise İslam’la ilişkilendirilen ifadeler kullandıkları görülmüştür. Bu yöndeki öğrenci görüşleri aşağıda; dini kimlik, dava şuuru, dini yaşama bilinç ve pratiği gibi temalar altında örneklerle incelenmiştir.

Özellik	Sayı	%	Örnekler	
İnanç	7	4,9	“1. İtaat (Allah’a ve Resulüne)” (Ö29,HZ,Bay,DI); “1. Taklit değil tahkiki imana sahip olması, buna gayret göstermesi” (Ö30,1.Sın,Bn,İhl); “1. Taklidi imanını bir aşamaya getirmeye uğraşmalı...” (Ö49,1.Sın,Bay,İhl); “2. Âdem olmak” (Ö112,4.Sın,Bn,İhl); “1. İtikadı sağlam olmalı” (Ö125,4.Sın,Bn,DI).	
1.Dini Kimlik	Ahlak	6	4,2	“1. İhlas” (Ö57,2.Sın,Bn,İhl); “1. Takva sahibi” (Ö66,2.Sın,Bn,DI); “1.Tevazu ve ağırlık sahibi olmalı” (Ö90,3.Sın,Bn,İhl);“2. Peygamberin ahlakıyla ahlaklanmalı” (Ö99,3.Sın,Bn,DI); “3. Hasetliği dünyasından yok etmeli” (Ö102,3.Sın,Bay,İhl); “2. Kur’an ahlakıyla ahlaklanmalı” (Ö123,4.Sın,Bn,İhl).
Niyet	5	3,5	“2. Dini araç değil amaç olarak görmeli” (Ö63,2.Sın,Bn,İhl); “1. Her şeyi Allah rızası için yapmak” (Ö99,3.Sın,Bn,DI); “2. Dini bir kimlik kazanma isteği” (Ö109,3.Sın,Bay,DI); “3. Allah rızasına nasıl muvaffak olurum gayretinde olmalı” (Ö141,4.Sın,Bay,DI).	
Diğer	3	2,1	“2. Yaşayan Kur’an ve sünnet olmalı” (Ö64,2.Sın,Bn,İhl); “1. Müslüman kişide olması gereken tüm vasıflar” (Ö69,2.Sın,Bn,DI).	
Toplam	21	14,8		

Araştırmaya katılan öğrencilerin önemli bir kısmının ilahiyat fakültesi öğrencisinin ideal özellikleri bağlamında inanç, ahlak, niyet gibi dini/İslami değerlere atıf yaptıkları görülmüştür. Buna göre, söz konusu öğrenci “İslami hassasiyetlere” sahip olmalı, ya da kimi öğrencilerin biraz da duygusal ifadeleriyle, yaşayan Kur’an ve sünnet olmalıdır. Bu görüş sahiplerine göre, ilahiyat öğrencisi Allah ve Resulüne itaat etmeli, tahkiki imana sahip olmaya çalışmalı, sağlam itikatlı ve her şeyi sırf Allah rızası için yapmaya çalışan bir kimse olmalıdır. Yine bu kişi, ihlas ve takva sahibi, Kur’an ve peygamber ahlakıyla ahlaklanmış, dini bir kimlik/kişilik kazanma arzusu taşıyan biri olmalıdır. Buradan anlaşılacağı üzere, araştırmaya katılan bu öğrenciler, dini kimlik ile ilahiyat eğitimi arasında doğrudan bir bağ kurmaktadır. Dolayısıyla, onlar dini bir kimliğe (inanç, ahlak, niyet) sahip olmanın ilahiyat eğitimiyle ayrılmaz bir bağının olduğunu düşünmektedir. Özellikle iman ya da itikada ilişkin beklentiler içeren vurguların çoğunlukla alt sınıflarda, büyük ölçüde, ilk sırada ifade edilmesine karşın,

dini niyet ve ahlaki hassasiyetlerin daha üst sınıflarda, genelde iki ve üçüncü sırada özellikler olarak belirginleştiği görülmektedir. Buradan hareketle dolaylı da olsa, ilahiyat eğitimi alan öğrencilerin yıllar geçtikçe dini kaygılarında ve önceliklerinde bir takım değişiklikler olduğu söylenebilir.

Özellik	Sayı	%	Örnekler
2.Dava şuur- u, tebliğ ve irşat bilinci	16	11,3	“2. Bir dava şuur hissetmeli (İslam davası), 3. Bir dava adamı olma yolunda yürümelidir” (Ö49,1.Sın,Bay,İhl); “1. İslam şuurı yani bir davası olması lazımdır” (Ö53,1.Sın,Bay,DI); “1. Bir dava şuurı olmalı” (Ö140,4.Sın,Bay,DI). “1. Dinini yaşamak ve yaşatmak” (Ö35,1.Sın,Bn,İhl); “1. Kendini ikinci plana atıp toplumun yararına işler yapması” (Ö46,1.Sın,Bay,İhl); “2. Emr-i bi'l-ma'rufnehy-i anilmünker yapmalı” (Ö48,1.Sın,Bay,İhl); “3. çoğu insanın hidayetine vesile olmalı” (Ö64,2.Sın,Bn,İhl); “3. Bulunduğu ortamı bilinçli, doğru yönde değiştirebilme- li” (Ö66,2.Sın,Bn,DI); “3. İnsanları ... iyiye ve güzele yönlendirmeli” (Ö77,2.Sın,Bay,İhl); “1. Amacının çok büyük olması gerekir (İslam'ı dünyaya hâkim kılmak gibi), 2. Dert sahibi olması lazım (Ümmetin derdiyle dertlenmeli)” (Ö84,2.Sın,Bay,DI); “3. İnsanlara dini sevdirmek amacıyla ve gayretinde olmalı” (Ö90,3.Sın,Bn,İhl); “2. Kötü olanı düzeltme” (Ö102,3.Sın,Bay,İhl); “2. Tebliğ ve irşad bilincinin olması” (Ö104,3.Sın,Bay,İhl); “3. Dava şuur taşımak” (Ö111,3.Sın,Bay,DI); “3. İnsanlığa dini hizmet aşkı” (Ö137,4.Sın,Bay,İhl);

İslami hassasiyetler ana teması içerisinde belirginleşen bir başka alt tema ise “dava şuur, tebliğ ve irşat bilinci” vurgularıyla öne çıkmaktadır. Örneklerde de görüldüğü gibi, bir grup öğrenci, ilahiyat öğrencisinin en temelde İslam'ın tebliğcisi olduğunu düşünmekte, dolayısıyla, onun belli bir dava şuuruna sahip olması gerektiğine inanmaktadır. Bu öğrencilere göre, ilahiyat öğrencisi bulunduğu ortamı doğru yönde etkileyip değiştirme, kötü olanı düzeltme, insanlara dini sevdirmek amacı ve gayretinde olmalıdır. O, insanlığa İslam dinini tebliğ etmeli, irşat ve dava şuuruna sahip olmalıdır. Kimi öğrencilerce bu dava şuurunun bir “dert”, “aşk” ve insanların “hidayetine” namzet bir düşünce ve eylem biçimi olarak kodlanmış olduğu görülmektedir. Onlara göre, bu dava şuur, insanları hidayete erdirmeye dönük beklentilerden, ümmetin derdiyle dertlenmeye, hatta İslam'ı dünyaya hâkim kılmaya kadar çok geniş bir amaç ve niyet taşımaktadır. Bu görüşleri dile getiren öğrencilerin biraz da naif ve idealist vurgulamalarla, ilahiyat eğitimine oldukça üst düzey dini misyonlar yükledikleri anlaşılmaktadır. Her ne kadar fakültelerde kimi öğretim elemanlarının bu konuda öğrencilere teşvik ve motive edici konuşmalar yaptıkları, konunun muhatapları tarafından bilinen bir gerçek ise de, ilahiyat eğitiminin bir bütün olarak, öğrencilerin zihin dünyasındaki bu tür amaçlara, örneğin “İslam'ı dünyaya hâkim kılmak” şeklinde kodlanan dini misyona, açık bir şekilde sahip olup olmadığı ayrıca tartışılabilir.

Araştırmada mesleki beklentilerle ilgili bir tema ayrıca ele alınmıştır. Bununla birlikte, yukarıdaki görüşleri dile getiren öğrencilerin, ideal ilahiyat öğrencisinin

misyonunu örgün ve yaygın din eğitimi alanındaki mesleklerin görev tanımlarının ötesine taşıdıkları, dolayısıyla ilahiyatçılığı sadece bir meslek olarak algılamadıkları, ona bir peygamber misyonu olarak da baktıkları anlaşılmaktadır. Bunda ilahiyat fakültelerine öteden beri yüklenen toplumsal misyonların yanında, tarihsel hafızada varlığını belli ölçüde muhafaza eden, İslam eğitim geleneğinin misyonunun ve medrese tecrübesinin etkisinin olduğu da savunulabilir. Dolayısıyla bu tarz beklentileri yüksek din eğitiminin devraldığı tarihsel miras yanında Cumhuriyet sonrasında İlahiyat Fakültesi, Yüksek İslam Enstitüsü ve İslami İlimler Fakültesi anlayışlarını biçimlendiren toplumsal şartlardan, farklı kesimlerin bakış açıları, fakültelerin adından içeriğine varıncaya kadar yönettikleri eleştiriler vb.den bağımsız olarak anlamak mümkün görünmemektedir.

Dava şuuru, tebliğ ve irşat bilinci teması altında toplanan beklentilerin hazırlık sınıfı hariç, ilerleyen sınıflarda iyice arttığı, son sınıfta ise azaldığı görülmektedir. Bu durum son sınıftaki öğrencilerin meslek tercih etme gibi daha somut beklentilere yönelmeleriyle ilgili olabilir. Diğer taraftan sınıflar ilerledikçe ortaya çıkan bu görüş farklılıkları, onların idealist fikirlerden realist tutumlara doğru bir zihinsel değişim yaşadıkları şeklinde de yorumlanabilir. Bununla birlikte, dile getirilen bu beklentilerin çoğunlukla erkek öğrencilerce öne sürülmesini ilahiyat eğitiminin değişen toplumsal ve eğitsel işlevleri bağlamında ayrıca tartışmak gerekmektedir.

Özellik	Sayı	%	Örnekler
3.Dini yaşama bilinç ve pratiği	15	10,6	“3. Kul hakkını koruyan ve gözetin” (Ö21,Hz,Bay,İhl); “1. Dini Mübin-i İslam’ı hakkıyla yaşayan, yaşatan; anlayan, anlatan ve öğrenen” (Ö23,Hz,Bay,İhl); “2. Namaz mutlaka olması; 3. Helal haramlara daha çok dikkat etmeli” (Ö28,Hz,Bay,DI); “2. Namazlarını beş vakit, ta’dil-i erkâna göre kılması, akabinde tesbihatı yapması” (Ö30,1.Sın,Bn,İhl); “1. Dinine saygılı olmalı” (Ö31,1.Sın,Bn,İhl); “1. İslam’a uygun davranmak, yaşamak ve örnek olmak” Ö39,1.Sın,Bn,DI); “3. Kul hakkı bilinci” (Ö43,1.Sın,Bay,İhl); “1. Dini ibadetlerini yerine getirmeli” (Ö48,1.Sın,Bay,İhl); “1. İbadet hayatına daha fazla önem vermeli” (Ö50,1.Sın,Bay,DI); “2. Helali-haramı, kul hakkını önemseyen” (Ö52,1.Sın,Bay,DI); “3. Harama helale dikkat etmek” (Ö58,2.Sın,Bn,İhl); “3. İbadetler konusunda sıkı olması gerekir” (Ö121,4.Sın,Bn,İhl).

Araştırmaya katılan bir diğer öğrenci kümesine göre, ideal ilahiyat fakültesi öğrencisi dini yaşama bilinç ve pratiğine sahip olmalı, bu çerçevede ibadet hayatına daha fazla önem vermeli, namazlarını tam ve güzelce kılmalı, dinine saygılı olmalı, helal ve harama çok dikkat etmeli, özellikle kul hakkını önemsemelidir. Bu görüşlerde, beş vakit namaz, helal, haram ve kul hakkı gibi kavramların sık tekrar edilmesi dikkat çekicidir. Hatta görüşlerin yoğunlaştığı iki alt te-

manın kulluk şuur ve ibadet bilinci olarak kodlanması da olasıdır. Bu bulgular, son yıllarda hızlanan sekülerleşme olgusu ile birlikte, birey ve toplum hayatında dini hassasiyet ve pratiklerde gözlemlenen azalmaya ve duyarsızlaşmaya ilişkin bir kaygı ve talep olarak da yorumlanabilir. Diğer taraftan, bu beklentiler çoğunlukla hazırlık ve birinci sınıf öğrencilerince dile getirilmiştir. Daha üst sınıflar ise bunları ikinci, üçüncü sıradaki beklentiler olarak dile getirmiştir. Benzer bir sonuç aşağıda kılık kıyafet olgusu bağlamında tekrar karşımıza çıkmaktadır.

Özellik	Sayı	%	Örnekler
4.Kılık kıyafet, tesettür	10	7,9	“1. Bazı erkek-kız öğrencilerin giyim tarzlarına daha çok dikkat etmeleri gerekiyor” (Ö1,HZ,Bn,lhl); “1. Giyim kuşamın daha uygun olması” (Ö2,HZ,Bn,lhl); “2. Kılık kıyafet için bilinçli” (Ö3,HZ,Bn,lhl); “1. Tesettürün tam olması” (Ö4,HZ,Bn,lhl); “1. Dış görünüş, kıyafet” (Ö12,HZ,Bn,lhl); “2. Tesettürlü giyinme” (Ö14,HZ,Bn,DI); “2. Olması gerektiği gibi kapanmak” (Ö15,HZ,Bn,DI); “1. Kılık-kıyafetine dikkat etmeli” (Ö17,HZ,Bn,DI); “3. Görünüş olarak değil fikir olarak öne çıkmalı” (Ö26,HZ,Bay,DI); “1. En doğru tesettür, 2. Ayetlerde belirtilen kapalı çıplaklara benzememek” (Ö92,3.Sın,Bn,lhl).

Araştırmada İslami hassasiyetler içerisinde ele alabileceğimiz, yukarıdaki ibadet duyarlılıklarıyla ilişkili başka bir tema da kılık kıyafet ya da tesettür vurgusuyla öne çıkan görüşlerden oluşmaktadır. Neredeyse tamamı hazırlık sınıfından olan bu öğrenciler, ilahiyat öğrencisinin giyim kuşamına çok dikkat etmesi, bilinçli/tam/en doğru tesettüre bürünmesi ve onların ifadesi ile “kapalı çıplaklara” benzememesi gerektiğini belirtmektedirler. Bu bulgular fakülteye yeni gelen öğrencilerin giyim, kuşam bakımından burada görmek istedikleri tabloyu izah eder niteliktedir. İlerleyen sınıflarda bu tür beklentiler yerini başkalarına bırakmaktadır.

Her ne kadar, kimi araştırmalarda ilahiyat fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin dini tutumlara ilişkin genel ortalama puanları diğer fakülte öğrencilerinden daha yüksek çıksa da (Seyhan, 2012, 558), ilahiyat eğitimiyle dini duygu ve değer yönelimleri arasında zıt yönlü ilişkilerinin olduğunu ve ilk sınıflardan son sınıflara doğru gidildikçe değerlere verilen önem düzeyinde azalma meydana geldiğini iddia eden araştırmalar da bulunmaktadır (Şahin, 2001; Fırat, 1989; Mehmedoğlu, 2006). Aynı şekilde, başka araştırmalarda da birinci sınıftan dördüncü sınıfa doğru ilahiyat fakültesi öğrencilerinde dini değerlerde belirgin bir düşüşün yaşandığı savunulmuştur (Yapıcı & Yürük, 2015, 14-15; Ayrıca bkz. Ulu, 2018, 208). Hiç şüphesiz, öğrencilerin yaşadığı ileri sürülen bu değişim tek bir sebeple, dolayısıyla salt fakülteedeki eğitimin niteliğiyle açıklanamaz. Örneğin, Demircan’a göre, bu fakülteye gelen öğrenciler toplumun ortalamasıdır. Dolayısıyla toplumda görülen birçok sorun gibi ahlaki zaaf da aynı düzeyde olmasa bile, ilahiyat fakültesi öğrencilerinde de görülebilmekte-

dir (Demircan, 2015, 39). Bununla birlikte, gerek bu araştırmada ortaya çıkan tablo, gerekse diğer araştırmalarda sözü edilen değişimlerin mahiyeti, boyutları, bunları etkileyen faktörlerin ayrıca derinlemesine araştırılması ve tartışılması gerekmektedir.

İslami hassasiyetler kategorisi altında buraya kadar ele alınan görüşleri bir bütün olarak değerlendirmek gerekirse, öğrencilerin yarıya yakınının ideal bir ilahiyat fakültesi öğrencisinden dini/İslami bir kimliğe/kişiliğe sahip olmasını bekledikleri; bunu tüm tavır ve davranışlarıyla, kılık kıyafetiyle, daha genel bir ifadeyle, inanç, ibadet ve ahlak bütünlüğüyle göstermesini talep ettikleri anlaşılmaktadır. İleride öğrencileri bu tür beklentileri yazmaya iten gerekçeler ele alınırken de değinileceği üzere, öğrencilerin zihinlerinde tahayyül ettikleri bir ilahiyat fakültesi öğrencisi ya da ilahiyatçı modeli bulunmaktadır. Türkiye'nin toplumsal hafızası, eğitim mirası ve halen içinde bulunduğu sosyokültürel ve siyasal koşullardan bağımsız olarak düşünülemez olan bu modelin İslami kimliği ve aidiyetleri güçlü, belli bir İslam davası ya da misyonuna sahip olduğu da iddia edilebilir.

Örneklik

Yukarıda da değinildiği üzere, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin düşünce dünyalarında idealize edilen bir ilahiyat öğrencisi bulunmaktadır. Yukarıdan beri örneklendirilen ve farklı temalar altında incelenen özelliklere ilave olarak, araştırmada bir grup öğrencinin “örnek öğrenci” teması altında toplanabilecek çeşitli ifadeler kullandıkları görülmüştür. Bu görüşler daha önce incelenen birçok temayla doğrudan ya da yakından ilgili olmakla beraber, sayısının hayli fazla oluşu nedeniyle ayrı bir tema içerisinde incelemeyi gerektirmiştir.

Özellik	Sayı	%	Örnekler
Örneklik	20	14,1	“2. Çevresindeki insanlara örnek olmalı” (Ö74,2.Sın,Bay,İhl); “3. Her kesime örnek olabilen” (Ö98,3.Sın,Bn,DI); “3. Ailesine ve çevresine rol model olmalı” (Ö99,3.Sın,Bn,DI); “3. Temsil ettiği şeyin farkında olmak” (Ö112,4.Sın,Bn,İhl); “2. Okuduğu bölümün gerektirdiği davranışları yerine getirmek” (Ö5,Hız,Bn,İhl); “2. Dışarıdan bakıldığında davranışlarıyla bir İlahiyat öğrencisi olduğu anlaşılmalı” (Ö10,Hız,Bn,İhl); “1. Aldığı eğitimle ve dini temel farzlarıyla giyiminden davranışına ilk bakıldığında İlahiyat öğrencisi olduğu anlaşılmalı” (Ö11,Hız,Bn,İhl); “2. İlahiyat gibi ciddi ve sorumluluk gerektiren bir bölümde okuduğunun farkında olmalı ve ona göre davranmalı” (Ö32,1.Sın,Bn,İhl); “2. Topluma örnek teşkil edecek davranışlarda bulunması” (Ö46,1.Sın,Bay,İhl); “3. Giyim, davranış... her şeyiyle toplumda örnek ve yol gösterici olmalı” (Ö47,1.Sın,Bay,İhl); “3. Toplumda örnek davranışlar gösteren” (Ö52,1.Sın,Bay,DI); “1. Takva sahibi, örnek alınacak kişi olma” (Ö66,2.Sın,Bn,DI); “2. Hal diliyle, sabırla, hoşgörüsüyle örnek olmalı” (Ö124,4.Sın,Bn,İhl); “3. İlahiyat öğrencisinin sahip olması gereken bilgi, ahlak, merhamet ile donanmış olması” (Ö124,4.Sın,Bn,İhl).

Yukarıda görüşleri verilen öğrencilere göre, ilahiyat fakültesi öğrencisi bulunduğu yerin ve temsil ettiği dinin farkında/bilincinde olmalı, okuduğu fakültenin gerektirdiği “ciddiyet” ve “sorumluluk” çerçevesinde davranışlar sergilemeli, kendisine çeki düzen vermeli, bilgisiyle, dindarlığıyla, takvasıyla, merhametiyyle, sabır ve hoşgörüsüyle, dışarıdan bakıldığında bir ilahiyat öğrencisi olduğu anlaşılmalı; ailesine, topluma hatta her kesime, örnek, rol model ve yol gösterici olmalıdır. Hemen her sınıftan, cinsiyetten, eğitim durumundan öğrencinin bu yönde görüş belirttiği anlaşılmaktadır. Örnek olma din eğitimi ve din hizmeti yürütecek bir ilahiyatçı için son derece önemlidir. Model olma, aynı zamanda toplumun ilahiyatçıdan beklediği en önemli rollerden birisidir. Yüksek din eğitimi kurumlarının özel amaçları arasında “... yaşayışı ve çevresi ile ilişkileri bakımından örnek tutulmaya layık... şahsiyetler olarak yetiştirmek” gibi ifadeler zaman zaman yer almıştır (Örneğin bkz. Parlador, 1988). Dolayısıyla öğrencilerin bu tür beklentileri güçlü biçimde vurgulamış olması yüksek din eğitimi kurumlarının uzak hedefleriyle olduğu kadar toplumsal yapı ve ihtiyaçlarla da uyumlu görünmektedir.

Eğitsel Nitelikler

Araştırmada ilahiyat eğitiminin teori ve pratiğiyle ilgili belli hususları öne çıkaran görüşler de dile getirilmiştir. Bu yöndeki görüşler aşağıda “eğitsel nitelikler” teması altında örneklendirilmiş ve tartışılmıştır.

Özellik	Sayı	%	Örnekler
Eğitsel nitelikler	17	12,0	“Başarısını en üst seviyeye çıkarmak için gereken çaba” (Ö3,HZ,BN,İHL); “2. Alt sınıflara Arapça çalışmalarında yardım edilmesi” (Ö4,HZ,BN,İHL); “2. Üst sınıfların alt sınıflara yardımcı olmaları gerekir” (Ö6,HZ,BN,İHL); “1. Okuduğu bölümde kendisini en iyi şekilde geliştirmeli” (Ö32,1.Sın,BN,İHL); “1. Özellikle kendini çok iyi şekilde yetiştirecek” (Ö45,1.Sın,Bay,İHL); “2. Derslere, hocalara önem verilmesi lazımdır” (Ö53,1.Sın,Bay,DI); “1. Bulunduğu bölümü önemsemeli ve en iyi şekilde mezun olmalı” (Ö78,2.Sın,Bay,İHL); “1. Okumak gerekli, sadece memurluk, rızık, sınav için değil” (Ö79,2.Sın,Bay,İHL); “1. Derslere devamlılık” (Ö80,2.Sın,Bay,DI); “3. Okulda verilen eğitimle yetinmemeliler” (Ö86,3.Sın,BN,İHL); “3. Not için değil öğrenmek için çalışmalı” (Ö87,3.Sın,BN,İHL); “2. Kendini tek bir alanda değil, her alanda yetiştiren” (Ö94,3.Sın,BN,DI); “2. Her hocasından yararlanmayı bilmeli” (Ö96,3.Sın,BN,DI); “3. Dersleri içselleştirmeli yani sadece teoride kalmamalı” (Ö113,4.Sın,BN,İHL); “3. “Oku-anla-düşün-üret” çizgisinde olmalı” (Ö120,4.Sın,BN,İHL); “3. Ders kitapları haricinde kitap, makale okumalı” (Ö123,4.Sın,BN,İHL).

Tabloda da görüldüğü gibi, yukarıdaki görüşleri dile getiren öğrenciler, ilahiyat fakültesi öğrencisinin sadece maaş, rızık endişesi, sınav gibi kaygılarla değil, topluma faydalı olma, Allah rızası için çalışma gibi kaygılarla öğrenci-

lik yapması gerektiğini savunmakta, “oku-anla-düşün-üret” felsefesini benimsemelerinin önemli olduğunu belirtmektedirler. Onlara göre, ilahiyat fakültesi öğrencisi bulunduğu bölümü, fakülteyi önemsemeli; başarısını en üst seviyeye çıkarmak ve kendini en iyi biçimde yetiştirmek için gereken çabayı göstermeli, söz gelimi, derslere devam etmeli, derslere, hocalara önem vermeli; her hocasından yararlanmayı bilmeli, dahası, okulda verilen eğitimle de yetinmeyerek, ders kitapları haricinde kitap, makale vb. okumalı, böylece kendini her alanda yetiştirebilmelidir. Özellikle bazı hazırlık sınıfı öğrencilerinin bunlara ilaveten üst sınıflardan kendilerine bilhassa Arapça gibi derslerde yardım etmelerini bekledikleri görülmektedir. Buradan hareketle, söz konusu öğrencilerin diğer arkadaşlarına kıyasla, fakültedeki eğitim süreçlerini değerlendirme ve kendilerini yetiştirme konusunda daha farklı bir anlayışa sahip oldukları, öğrenmeye ve öğrenciliğe daha geniş bir anlam yükledikleri söylenebilir.

Mesleki Nitelikler

Araştırmada öne çıkan bir başka tema ise mesleğe ya da istihdama dönük beklentilerden oluşmaktadır. Buna ilişkin görüşler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Özellik	Sayı	%	Örnekler
Mesleki özellikler	15	10,6	“3. Öğrendiği bilgileri fayda sağlayacak şekilde başkalarına anlatmak” (Ö5,HZ,Bn,İhl); “1. Hitabeti güzel olan, konuşmalarında insanları etkileyebilen birisi olmalı” (Ö10,HZ,Bn,İhl); “1. Bize ihtiyacı olan her türden insana dokunabilen” (Ö36,1.Sın,Bn,İhl); “2. Güzel bir K. Kerim okuyuşuna sahip olmalı, 3. Gelecek sorulara karşı kendini hazır hissetmeli” (Ö45,1.Sın,Bay,İhl); “2. Mükemmel bir Arapça bilgisi ve konuşma” (Ö66,2.Sın,Bn,DI); “3. Görevini, neyi niçin yaptığını bilmek” (Ö71,2.Sın,Bay,İhl); “2. Bildiklerini topluma anlatmalı” (Ö78,2.Sın,Bay,İhl); “1. ...Gittiği yerde çok iyi bir öğretmen veya hoca olmayı düşünen” (Ö105,3.Sın,Bay,İhl); “1. Donanımlı” (Ö121,4.Sın,Bn,İhl); “2. İleride yapacağı mesleği hakkıyla yerine getirebilme anlayışı olmalı” (140,4.Sın,Bay,DI).

Diğer birçok temayla da ilişkilendirilebilecek olan yukarıdaki görüşlere göre, ilahiyat öğrencisi bir alanda değil, her alanda yetişmiş, donanımlı, görev bilincine sahip, bildiklerini topluma anlatabilen, gittiği yerde çok iyi bir öğretmen veya hoca olmayı başarabilen, mesleğini hakkıyla yerine getirmeye çalışan birisi olmalıdır. Bu kapsamda o etkili bir hitabete, güzel bir Kur'an okuyuşuna, mükemmel bir Arapça bilgisi ve diksiyonuna sahip olmalı, insanları sözleriyle etkileyebilmeli ve gelecek sorulara karşı kendini hazır hissetmelidir.

Bu görüşlere yakından bakıldığında, cinsiyet, mezuniyet, sınıf gibi değişkenler bakımından belirgin bir farklılaşma olmadığı görülmektedir. Bu durum

istihdam odaklı beklentilerin her seviyeden öğrenci için önemli olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla öğrenciler, ilahiyat eğitimini öğretmenlik, öğreticilik, imamlik gibi mesleklerle ilişkilendirerek tasvir etmektedirler. Bu durum fakültelerin kuruluş gerekçeleri ve işlevleri ile de tutarlılık göstermektedir. Diğer taraftan, daha önce geçen ilgili temalarda görüldüğü üzere, fakültenin ilk yıllarındaki öğrencilerin daha idealist fikirlere sahip oldukları, yıllar geçtikçe bu fikirlerin meslek seçimi ve bunun gerektirdiği rol ve sorumluluklar gibi daha somut beklentilere dönüştüğü de söylenebilir.

İdeal İlahiyat Öğrencisinin Özelliklerine İlişkin Görüşlerin Gerekçeleri

Araştırma kapsamında ideal ilahiyat fakültesi öğrencisinin özelliklerini 1’den 4’e doğru belli bir sıraya göre yazan öğrencilerden neden böyle düşündüklerini gerekçelendirmeleri de istenmiştir. Bu başlık altında, yoğunluklarına göre, daha önce belli bir sistematığe göre irdelenen ideal özelliklerin arkasında yatan nedenler ya da gerekçe ifadeleri ele alınacaktır. Bu gerekçeler analiz edildiğinde, bunların beş ana tema etrafında yoğunlaştığı anlaşılmıştır. Öğrencilerin ideal ilahiyat öğrencisi ya da ilahiyatçı tasavvuruna ilişkin düşünce ya da algılarının gerekçelerinin birçok dinamikle yakından ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Genel olarak öğrenciler ideal ilahiyat öğrencisi tasvirini, ilahiyat fakültesi ve ilahiyat öğrencisi tasavvurları, ilahiyat fakültelerine yönelik toplumsal beklentiler, din/İslam algıları, bilgi/düşünce anlayışları üzerinden kurgulamaktadırlar.

Öğrencilerin, önceki başlık altında incelenen ideal özellikleri yazmalarına neden olan en temel faktörün zihinlerindeki ideal-örnek ilahiyat öğrencisi ya da ilahiyatçı tasavvuru olduğu görülmektedir. Öyle ki öğrencilerin yaklaşık üçte biri düşüncelerini gerekçelendirirken belli bir “ilahiyat öğrencisi” ya da “ilahiyatçı” modeline atıf yapmışlardır. Daha önce, araştırmaya katılanların bir bölümünün söz konusu öğrencide aradıkları temel özelliğin “örneklik” vasfı olduğuna değinmiş, bu çerçevede onların, idealize ettikleri öğrenciden ilahiyat fakültesi öğrencisi olduğunun bilincinde olarak bulunduğu yerin ve temsil ettiği dinin farkında/bilincinde olmasını beklediklerine temas etmiştik. Bu bakımdan aşağıdaki öğrenci görüşlerinin daha önceki örneklik tasarımıyla birlikte irdelenmesi anlamlı olacaktır.

Gerekeçe	Sayı	%	Örnekler
<i>1. Model</i> İlahiyat öğrencisi, ya da İlahiyatçı tasavvuru	48	34,0	“Eğer bir öğrenci ilahiyat fakültesinde okuyorsa diğer insanlara örnek olmak zorundadır...” (Ö15,HZ,BN,DI); “... İlahiyat okuyan kişinin başka bir fakültede okuyan kişiden farkı olmalı” (Ö19,HZ,BAY,İHL); “Buraya gelen öğrencilerin neyi savunduğunu bilmesi, kavraması, idrak etmesi lazım...” (Ö24,HZ,BAY,İHL); “Çünkü bizler asrın mimarı, neslin ıslahına aday olacağız...” (Ö36,1.SIN,BN,İHL); “İlahiyatçılar toplumun bir nevi alim kitlelerini oluşturur...” (Ö50,1.SIN,BAY,DI); “İnsanların maddi beklentilerden daha çok her iki alemde mutluluklarını sağlayacak bilgiye ulaşma ve uygulama amaçları olmalı” (Ö54,1.SIN,BAY,DI); “İnsanın yaşamında bir amacı olmalı. Ama bu amaç sadece gösteriş için olmamalı...” (Ö63,2.SIN,BN,İHL); “İlahiyatçı demek aklını kullanan, mantıklı düşünen, karşılardakinin sorularına cevaplar bulabilen kişi demektir...” (Ö65,2.SIN,BN,İHL); “Çünkü İlahiyat okuyan öğrenci aldığı tüm derslerde bilgi sahibi olmalı ki, diğerleriyle ilişki kurabilsin. Yoksa hepsinden yarım bilgiyle tam elverişli olamaz” (Ö89,3.SIN,BN,İHL); “İlahiyat okuyan bir öğrencinin dışında misyonu farklı” (Ö114,4.SIN,BN,İHL); “Dinin emrettiği bir insan olmak, peygamberi örnek almak saygılı olmayı, ortama göre değişmemeyi gerektirir...” (Ö115,4.SIN,BN,İHL); “Çünkü İlahiyat öğrencisi topluma hitap eden en önemli kitledir...” (Ö120,4.SIN,BN,İHL); “Bizler ilahiyatçımız. Peygamber mesleğine talibiz...” (Ö127,4.SIN,BN,DI); “Ahlaki olarak kendisini beslemeyen bir ilahiyat öğrencisi insanlığa hiçbir katkı sağlayamaz...” (Ö135,4.SIN,BAY,İHL); “Biz İslamiyet’in emir ve yasaklarını ef’alimizle izhar etmek diğer kavimler ve guruplar da İslamiyet’e dehalet edecekler” (Ö141,4.SIN,BAY,DI).

Örneklerde de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan kimi öğrencilerin belli nitelikleri öne çıkarmalarındaki en önemli gerekçenin zihinlerindeki “ideal ilahiyat öğrencisi” ya da “ilahiyatçı” tasavvuru olduğu anlaşılmaktadır. Onlar gerek fakülteye gelirken gerekse fakültedeki öğrencilik yaşamları boyunca belli özelliklere sahip bir ilahiyat fakültesi öğrencisi hayal etmekte ve bunu belli düşüncelerle temellendirmeye, anlamlandırmaya çalışmaktadırlar. Nitekim bu tasavvurun göstergesi olan nitelikler daha önce örnekleriyle irdelenmişti. Burada söz konusu özellikler ile onları değişime ve farklılaşmaya iten en önemli dinamiğin ideal öğrenci tasavvuru olduğu anlaşılmış bulunmaktadır. Bu tasavvur yine beklenen özelliklerde olduğu gibi değişkenlere göre farklılık gösterebilmektedir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, araştırmaya katılan öğrenciler ilahiyat fakültesi öğrencisini diğer fakültelerde okuyan öğrencilerden farklı bir konuma oturtmakta, gerek kimlik gerekse kişilik bakımından ondan daha farklı nitelikler ve etkinlikler beklemektedirler. Onlara göre, ilahiyat fakültesi öğrencisi ya da ilahiyatçı, din adamı, hoca ya da âlim kimliğiyle peygamber mesleğine talip olup büyük bir sorumluluğun altına girmiştir. Zira o maddi/dünyevi beklentilerden daha çok, her iki âlemde mutluluk sağlayacak bilgiye ulaşma ve onu uygulama işiyle ilgilenmektedir. İslam’ın gerçek, iyi ve doğru anlaşılması buna bağlıdır. Dolayısıyla fakülteye gelen öğrencinin konumunu, misyonunu ve

savunacağı değerleri iyi bilmesi; bütün bunların içini iyi doldurması ve bilinçli olması gerekmektedir. Bu anlayışa göre ilahiyat fakültesi öğrencisi, yüklendiği sorumluluk ve misyon gereği, topluma “en güzel örnek” olmak durumundadır. Zira o, toplum tarafından da örnek alınmaktadır. Dolayısıyla onun dini (İslam) teorik olarak bilmesi yetmez, örnek alındığının bilinciyle, bu bilgileri yaşaması, yani “İslam’ın emir ve yasaklarını” yaşantısında da göstermesi gerekmektedir. Bu öğrencilere göre, ilahiyat öğrencilerinin ya da ilahiyatçıların yanlış yapması toplumun doğru istikametten ayrılması demektir. Oysa o, “toplumu düzeltecek”, “geleceği yetiştirecek”, “asrın mimarı olacak”, “neslin ıslahını” sağlayacak “en önemli kitle”nin içinde yer almaktadır.

Yukarıda dile getirilen fikirlerde aşırı idealize edilmiş bir dil kullanıldığı söylenebilir. Bununla birlikte, tüm bu beklentiler yüksek din öğretimi kurumlarının devraldıkları tarihsel miras ve misyondan önemli izler barındırmaktadır. Zira İslam eğitim geleneğinde de öğretmen ve öğrenciden beklenen nitelikler büyük ölçüde buradaki görüşleri ihtiva etmektedir (Korkmaz, 2016; Aydın, 2016). Öğrenciler tarafından öne çıkarılan bu misyonun ya da bilincin hem kişilik, hem ahlak, hem bilgi anlayışı ve zihinsel yaklaşım hem de dindarlık nitelikleriyle ilişkili olduğu söylenebilir. Söz gelimi, ilahiyatçı düşünce yapısı bakımından, evrensel bir bakış açısına sahip olmalı, bir konu hakkında araştırma yapmadan, yalan yanlış bilgilerle konuşmamalı, aklını doğru kullanmalı, mantıklı düşünmeli, muhatap olduğu sorulara tutarlı cevaplar verebilmelidir. Yine o, ilmiyle amel etmeli, ahlaki olarak kendisini sürekli geliştirmeli, İslamiyet’in emir ve yasaklarını davranışlarıyla izhar etmelidir. Öğrencilere göre bütün bunlar olmadığında, “bir ilahiyat öğrencisi insanlığa hiçbir katkı sağlayamaz.” Oldukça idealize edilen, zaman zaman da hamasi duygularla tanımlanmaya çalışılan bu ilahiyatçının gerçekte bu niteliklere kavuşup kavuşamayacağı, gerek bireysel gerekse toplumsal süreçler bakımından bu nitelikleri nasıl kazanacağı ayrıca tartışılmalıdır. İlahiyat eğitiminin idealize edilen bu kimlik, kişilik ve misyona ne ölçüde katkı sağladığı ise tartışılmalıdır. Buna ilişkin veriler aşağıda ayrıca ele alınmıştır.

Araştırma kapsamında bir başka grup öğrenci, ideal ilahiyat öğrencisinin niteliklerine ilişkin görüşlerini ilahiyat fakültesini/ilahiyat eğitimini kavrayış biçimiyle gerekçelendirmiştir. Araştırma kapsamında oluşan ikinci önemli gerekçelendirme biçimi budur. Konuyla ilgili örnekler aşağıdaki tabloda topluca verilmiştir.

Gerekeçe	Sayı	%	Örnekler	
2.İlahiyat fakültesine yaklaşım	İdeal	12	8,5	“Okuduğumuz bölüm yukarıdaki maddelerin varlığını gerektiren bir bölüm...” (Ö11,Hz,Bn,İhl); “Çünkü biz herhangi bir fakülte okumuyoruz...” (Ö39,1.Sın,Bn,DI); “Çünkü İlahiyat fakültesi diğer fakültele göre İslam’ın en çok zikredildiği yer olması nedeniyle en iyi yaşandığı yer de olması gerektiğini düşünüyorum...” (Ö46,1.Sın,Bay,İhl); “...Bu fakültede öğrenilen ilimler diğer fakültelerdeki gibi ihtiyaç olduğunda kullanılacak ilimlerden değil, her an her yerde hayatın tamamında kullanılacak, kullanılması gereken ilimlerdir” (Ö47,1.Sın,Bay,İhl); “Sonuçta burada din eğitimi alıyoruz; Kur’an, sünnet işliyoruz. Ben İlahiyat’a bu temennilerle geldim, inşallah öyle de olur” (Ö64,2.Sın,Bn,İhl); “Çünkü İlahiyat okumak beraberinde birçok sorumluluk getiriyor...” (Ö68,2.Sın,Bn,DI); “İlahiyat fakültesi İslam’ı, insanı, insanlığı temsil ettiği için...” (Ö79,2.Sın,Bay,İhl); “Çünkü İlahiyat gibi kurumlar gönüllülük isteyen müesseselerdir. Maddi çıkarlar güdülmeden yapılması gereken bir iştir...” (Ö140,4.Sın,Bay,DI).
	Eleştirel	8	5,6	“...Çünkü eğitim sistemimiz tek tip kişiler yetiştiriyor” (Ö37,1.Sın,Bn,İhl);“... Bu zaman dilimi içerisinde fakültede bu vasıfların yokluğunu hissettim” (Ö57,2.Sın,Bn,İhl);“Yarım yetiştiriliyoruz. ... Şahsen ben bunları kendimde göremediğim gibi arkadaş ortamında da göremiyorum” (Ö66,2.Sın,Bn,DI);“Hocalar ve öğrenciler kendi köşelerine çekiliyorlar toplu sorunlarından uzakta toplumla iç içe olmadan yaşıyorlar” (Ö77,2.Sın,Bay,İhl);“... Burada teorik bilgilerin yanında hayatta nasıl olmamız gerektiğini de öğrenmeliyiz. Ama maalesef içinde bulunduğumuz eğitim bunu uygulamamıza engel” (Ö86,3.Sın,Bn,İhl); “İlahiyatta İslam eğitimi alıyoruz. Bu kadar eğitim alıp da İslam’ın istemediği davranışları öğrenip de uygulamama hastalığından kurtulmalıyız” (Ö87,3.Sın,Bn,İhl);“... Üretim yok. İlahiyatların bir medeniyet iddiası var ama [öğrenciler] kurucu metinleri okuyamıyor...” (Ö134,4.Sın,Bay,İhl)

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, gerekçelerin bir kısmının ilahiyat fakültesi ve eğitimiyle ilişkili ideal beklentilerden diğer bir kısmının ise eleştirel değerlendirmelerden oluştuğu görülmektedir. Bu katılımcılara göre, ilahiyat fakültesi herhangi bir fakülte değildir. Çünkü ilahiyat gibi kurumlar aynı zamanda gönüllülük isteyen müesseselerdir. İlahiyat fakültesi İslam’ı, insanı, insanlığı temsil etmektedir. İlahiyat fakültesi diğer fakültele göre, İslam’ın en çok zikredildiği yer olması nedeniyle, bu dinin en iyi yaşandığı yer olmalıdır. Dolayısıyla ilahiyat okumak beraberinde birçok sorumluluk getirmektedir. Onların ifadesine göre, bu fakültede öğrenilen ilimler, diğer fakültelerdeki gibi ihtiyaç olduğunda kullanılacak ilimlerden değil, her an ve her yerde, hayatın tamamında kullanılacak, kullanılması gereken ilimlerdir. Burada yine onların eğitim görülen ilim ile ahlak arasında doğrudan bir ilişki kurdukları söylenebilir. Dolayısıyla bu fakülte daha önce zikredilen kişisel, ahlaki, mesleki, eğitsel vb. niteliklerin varlığını doğal olarak gerektiren bir yerdur.

Kimi öğrenciler ise yukarıda geniş bir şekilde verilen ve biraz da idealize edilen ilahiyat tasavvurunun yeterince gerçekleşmediği gerekçesiyle, ilahiyat eğitimini eleştirmektedirler. Görüşlerini genelde kişisel gözlem, duyum ya da hislerine dayandıran bu öğrencilere göre, ilahiyat fakültesinde öğrenciler anılan niteliklerden yoksun yetişmektedirler. Onlar fakültenin öğrenciyi tek tip ve eksik yetiştirdiği, hoca ve öğrencilerin toplumdan ve onun sorunlarından uzak kaldığı, fakülteedeki eğitimin hayati olmadığı ya da hayatla ilgili becerileri kazandırmadığı, ilmi üretim gerçekleştirmediği, öğrencileri iyi yetiştiremediği gibi gerekçeler ileri sürmektedirler.

Görüldüğü gibi, düşüncelerini ilahiyat fakültesi/eğitimi bağlamında temellendiren öğrencilerin bir bölümü olumlu özellikler yükleyerek ideal bir ilahiyat fakültesi tasvir etmekte iken, diğer bir bölümü ise yine idealize edilen eğitimin olmamasından yakınmaktadır. Buradaki olumlu değerlendirme ve gerekçelendirmelerin sınıf, cinsiyet ve mezuniyet değişkenlerine göre daha dengeli bir dağılım gösterdiği, buna karşın eleştirel yaklaşımların çoğunlukla kız öğrencilere ait olduğu, bunların sayısının da ilerleyen sınıflara doğru giderek arttığı görülmektedir. Dolayısıyla yukarıdaki temada dile getirilen görüşler bağlamında, beklentileri karşılama bakımından kız öğrencilerin erkeklere nazaran daha olumsuz bir algıya sahip oldukları söylenebilir. Öte yandan, fakülteedeki eğitim süreçlerinin hayati yeterince yakalayamadığı, hayati beceriler kazandırmadığı, yeterli bilgi üretmediği gibi ciddi eleştiriler içeren bu görüşlerin üst sınıflara doğru giderek artması dikkat çekicidir. Bu durum öğrencilerin zihinlerindeki ilahiyat tasavvuru ile aldıkları eğitim arasında yıllar geçtikçe belli bir farklılaşma yaşandığı şeklinde yorumlanabilir.

İdeal niteliklerinin gerekçeleri kapsamında ortaya çıkan üçüncü tema ilahiyat fakültesinin mevcut öğrencilerinin durumlarına ilişkin tespit ve değerlendirmelerden oluşmaktadır. Buna ilişkin örnekler aşağıdadır.

Gerekçe	Sayı	%	Örnekler
3.Mevcut öğrenci niteliği	20	14,1	“Çünkü günümüz İlahiyat öğrencileri - bende içinde olarak – İlahiyat okuduğumuzun bilincinde değiliz. Zamanı çok boş işlerle geçiriyoruz. Kur’an ve sünnet çizgisinde bir hayat yaşamıyoruz” (Ö32,1.Sın,Bn,İhl); “İlahiyat öğrencilerinin bazılarında insanları dışlayıcı tavırlar olduğunu görüyorum...” (Ö42,1.Sın,Bn,DI), “Fakülteedeki herkes olmasa bile azımsanmayacak derecede çoğunun bu saydıklarına riayeti konusunda eksiklikleri olduğunu düşünüyorum” (Ö43,1.Sın,Bay,İhl); “Bu özelliklerin eksikliğini bariz şekilde görüyorum ve hissediyorum” (Ö59,2.Sın,Bn,İhl); “İlahiyat fakültesinde bir Müslüman nasıl olmalı türünden bir çok ders görüyoruz ama uygulama konusunda çoğumuz yapmıyoruz...” (Ö70,2.Sın,Bn,DI); “Okumaların rikkatli, eşeyleyerek yapılmaması ve bunu neticesinde başkalarına ait kavramlarla konuşulması” (Ö112,4.Sın,Bn,İhl); “Farz gibi ibadetlere değer vermeyip sünnetleri terk ediyorlar. Tutucu tavır takınıyorlar ve nereden ne kurtarırım fikriyle hareket ediyorlar” (Ö122,4.Sın,Bn,İhl); “staja gidiyorum. ...ama öğrencilerin sorduğu sorulara karşılık veremiyorum...” (Ö123,4.Sın,Bn,İhl);

Yukarıdaki görüşler ilahiyat eğitiminin mevcut öğrenci profili ile ilgili çeşitli eleştiriler içermektedir. Burada bilgi ile eylem arasında oluşan mesafe ve tutarsızlıklar başı çekmektedir. Yine burada da İslami hassasiyetlerden (ibadetler, kıyafet vs.) uzaklaşma en güçlü vurgulardan birisidir. Bunlara bilgi anlayışı, zihinsel yaklaşım ve mesleki yeterliklerle ilgili sorunlar da eklenebilir.

Yukarıdaki görüşlerin daha önce geçen “ilahiyat fakültesine yaklaşım” temasıyla da yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Erkek olsun kız olsun, hemen her sınıftan öğrenci bu yönde görüş beyan etmiş olmakla birlikte, dördüncü sınıfta bu yöndeki değerlendirmelerin diğerlerine göre daha fazla olduğu söylenebilir. Son sınıfa gelen öğrencilerin bu konuda ciddi eleştiriler getirmeleri, onların aradıklarını bulamadıkları, fakültedeki eğitimin beklentilerini karşılayamadığı şeklinde yorumlanabilir. Öte yandan bu durum öğrencilerin ilmi perspektif ve eleştirel düşünme bakımından bu fakültede belli bir yeterlik kazandıkları; karşı karşıya kaldıkları kimi sorunların farkında oldukları, bunlara yönelik çözümler önermeye çalıştıkları şeklinde de değerlendirilebilir. Bu farkındalık ilahiyat eğitiminin uzak hedeflerinin gerçekleşmesi anlamında önemlidir. Bu noktada resmi olsun, sivil olsun dini kurum ve yapılara yönelik olarak sıkça dillendirilen ve eksikliğinden şikâyet edilen “özeleştirici kültürü”nün ilahiyat fakültesi öğrencilerinin dünyasında anlamlı bir yerinin olduğu söylenebilir.

İdeal özelliklerin gerekçeleri bağlamında oluşan dördüncü gerekçelendirme biçimi “toplumsal beklenti ve ihtiyaç” yönü öne çıkan vurgulardan oluşmaktadır. Bu temaya ilişkin görüşler aşağıdaki tabloda topluca verilmiştir.

Gerekeçe	Sayı	%	Örnekler
4.Toplumsal beklenti / ihtiyaçlar	17	12	“...Yaşadığımız dönemde bu özelliklere daha çok ihtiyacımız var...” (Ö8,H-z,Bn,İhl);“Çünkü insanların İlahiyat fakültesi öğrencisinden bir beklentisi var. Fakülte öğrencisinin de bu beklentiyi boşa çıkarmaması gerekiyor” (Ö45,1.Sın,Bay,İhl);“Özellikle giyim konusunda insanlar bizlere bakıp İlahiyat okuyanlar bile açık giyiyorlar biz ne yapalım diyorlar” (Ö14,H-z,Bn,DI); “Toplumdaki ilahiyatçı profiline yakışacağı için böyle düşünüyorum” (Ö16,H-z,Bn,DI); “İlahiyat öğrencisi[-nin] toplumda sözünün dinlenmesi için bu özelliklere sahip olması gerekiyor” (Ö31,1.Sın,Bn,İhl); (Ö44,1.Sın,Bay,İhl); “İlahiyat öğrencisine dışarıdaki insanlar bu gözle bakıyor ve bakmalılar da. Çünkü dini tebliğ eden insanlarda bu vasıfların olması gerekiyor...” (Ö48,1.Sın,Bay,İhl); “...Öğrendiği bilgilerin oluşturduğu düşünce yapısıyla yaşadığı hayatın oluşturduğu düşünce kısılcından kendisini ve yaşadığı toplumu kurtarması gerekir” (Ö75,2.Sın,Bay,İhl); “Toplumun İlahiyat Fakültelerinden beklentisi çok fazla. Her soruya cevap verir beklentisi içindeler” (Ö93,3.Sın,Bn,İhl);“Çünkü bu memleketin yukarıda saydığım özellikteki şuurlu, imanlı ve yardımlaşmayı bilen insanlara ihtiyacı var” (Ö102,3.Sın,Bay,İhl); “Günümüz toplumunun bu düşüncedeki ilahiyatçılara çok ihtiyacı var” (Ö110,3.Sın,Bay,DI); “Hem kendisine hem de toplumuna faydası olacak öğrencilerin bu özellikleri taşıması gerektiğini düşünüyorum” (Ö119,4.Sın,Bn,İhl).

Toplumsal beklentileri öne çıkararak, düşüncelerini temellendiren yukarıdaki öğrencilere göre, toplumun/insanların ilahiyat fakültesi öğrencisinden gerek yaşam biçimi gerek düşünce yapısı, gerek dini konuda aydınlatma ve din hizmetlerini ifa etme bakımından çeşitli beklentileri vardır. İşte ilahiyat fakültesi öğrencisi toplumun ilahiyatçıdan beklediği bu role uygun davranmalı, sorumluluklarının farkında olmalı, toplumun beklentilerine ve çağın getirdiği ihtiyaçlara karşılık vermeli, iyi bir model olmalı, düşünce yapısı, bilgisi ve görgüsüyle toplumu eğitmeli, olumlu yönde değiştirmelidir. Onların ifadesine göre, bu memleketin bilgili, şuurlu, imanlı, yardımlaşmayı bilen, dava sahibi insanlara ihtiyacı vardır.

Araştırma kapsamında oluşan beşinci gerekçe teması din/İslam tasavvuruyla ilgili ifadelerden oluşmaktadır. Bu konudaki örnekler aşağıda verilmiştir.

Gerekçe	Sayı	%	Örnekler
5.Din - İslam tasavvuru	7	4,9	“Çünkü din toplumun her kesimini ilgilendiren önemli bir unsurdur. Ve her kesime ancak dinin emrettiği şekilde öğretici olunabilir” (Ö12,Hz,Bn,İhl); “Çünkü ülkemizin ve bütün Müslümanların hatta gayr-i Müslimlerin ahlaki açıdan çöküşüne deva olacak yegâne din İslam’dır. Bunu için İslam’ı yaşayan ve anlatan şuurlu, güzel ahlak sahibi Müslümanlar elzemdir...” (Ö53,1. Sın,Bay,DI); “İlahiyat yani din endüstriden sosyal hayata her alan için etkilidir. Kendimizi yetiştirerek tüm hayata dini ve sosyal bütünlük sağlamalıyız (Ö94,3.Sın,Bn,DI); “Çünkü ben dinimi bu şekilde daha çok tanıdım ve daha çok sevdim...” (Ö117,4.Sın,Bn,İhl); “Din hayatın her alanında olduğu için bizler de hayatın her alanındaız. Bu yüzden kendimizi iyi ifade edebilmeli, bulunduğumuz ortamda kalitemizi fark ettirip insanlarla pozitif bir iletişim halinde olmalıyız...” (Ö130,4.Sın,Bn,DI); “Din hayatın tüm alanlarını kapsayan bir kurumdur. Dolayısıyla dini sadece dini kurumlarda işe yarayan bir fenomen olmaktan çıkarabilmek için ...çok yönlü ve değişime açık öğrencilere/insanlara ihtiyacımız var” (Ö138,4.Sın,Bay,DI); “Çünkü bizim uğraştığımız alan hem dünyayı hem de ahireti ilgilendiren bir alandır. Sadece dünyevi ya da kendimiz için çalışmıyoruz...” (Ö136,4.Sın,Bay,İhl)

Burada da görüleceği üzere, bazı öğrenciler ideal ilahiyat öğrencisinin sahip olması gereken niteliklerin gerekçeleri olarak çeşitli “dini/İslami kaygıları” öne çıkarmaktadırlar. Onlara göre, İslam dininin gayesi, evrensel ve toplumsal gerçeklikleri, işlevleri zaten bunu gerektirmektedir. Dolayısıyla ilahiyat öğrencilerinin de bu gaye, realite ve işlevlere uygun düşecek niteliklere sahip olması önemlidir.

Sonuç olarak, araştırmaya katılan öğrencilerin bir ilahiyat fakültesi öğrencisinde olması gerektiğini düşündükleri nitelikleri yazarken büyük ölçüde zihinlerindeki model ilahiyat öğrencisi tasavvuruyla hareket ettikleri anlaşılmaktadır. Onları bu nitelikleri yazmaya iten diğer nedenler ya da gerekçeler ise, yoğunluk sırasına göre, ilahiyat fakültesindeki eğitim anlayış ve uygulamaları, ilahiyat fakültesinin mevcut öğrenci profilinde görülen sorunlar, toplumsal bek-

lenti ve ihtiyaçlar ve İslam dininin gerçeklikleridir. Tüm bu gerekçelerden anlaşıldığı kadarıyla, öğrenciler zihinlerinde tasavvur ettikleri ilahiyat ve ilahiyatçı ile gerçek durum arasında farklılıklar ya da çelişkiler görmekte; var olan fotoğrafa bakıp olması gerekeni tasvir etmektedirler. Öğrencilerin fakülteye belli bir ilahiyat ve ilahiyatçı algısıyla geldikleri, bu algının oluşumunu önemli ölçüde toplumsal beklentilerin etkilediği bir gerçektir. Bununla birlikte, öğrencilerin zihinlerinde idealize ettikleri ilahiyat ve ilahiyatçı algısının günümüzün sosyal, eğitsel vb. şartlarında ayaklarının ne kadar yere bastığı ve gerçekçi olduğu da ayrıca tartışma konusu yapılabilir.

Öğrenci Görüşlerine Göre İdeal İlahiyat Öğrencisinin İlahiyat Eğitimiyle İlişkisi

Araştırmaya katılan öğrencilere, “*Sizce ilahiyat fakültesindeki eğitim yukarıda sıraladığımız olumlu özelliklere katkı sağlıyor mu? Niçin?*” şeklinde bir soru sorularak, zihinlerindeki ilahiyat öğrencisinin nitelikleri ile mevcut ilahiyat eğitiminin bundaki rolü dolaylı da olsa yoklanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda ortaya çıkan genel oranlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2: İdeal Özelliklerle İlahiyat Eğitiminin İlişkisi

Seçenekler	Sayı	%
“Yeterince katkı sağlıyor”	12	8,5
“Kısmen katkı sağlıyor”	109	77,3
“Katkı sağlamıyor”	20	14,2
Toplam	141	100,0

Tabloda görüldüğü gibi, mevcut ilahiyat eğitiminin idealize edilen ilahiyat öğrencisinin niteliklerine “yeterince” katkı sağladığını düşünen öğrencilerin oranı % 8,5, “kısmen” katkı sağladığını belirtenlerin oranı ise % 77,3’tür. Katkı sağlamadığını belirten öğrencilerin oranı % 14,2’dir. Buna göre, yeterince katkı sağladığını düşünenlerin olması (% 8,5) onların mevcut eğitimden memnun oldukları şeklinde yorumlanabilir ve bu durum ilahiyat eğitimi adına olumlu bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Ancak, böyle bir katkı sağlamadığı (% 14,2) şeklinde, kesin kanaat bildiren öğrencilerin onların iki katına yakın olması, bu değerlendirmeyi temkinle karşılamamız gerektiğini göstermektedir. Sosyal olaylar, süreçler elbette siyah ve beyaz gibi sadece tek taraflı açıklanamaz. Bu anlamda gerek yeterince katkı sağladığını, gerekse katkı sağlamadığını düşünen öğrencilerin biraz duygusal ve tepkisel bir yaklaşım sergiledikleri de söylenebilir. Araştırmaya katılan öğrencilerin önemli bir çoğunluğunun (% 77) “kısmen

katkı sağlıyor” şeklinde görüş beyan etmeleri de bunu destekler niteliktedir. Sonuç olarak, öğrencilerin büyük çoğunluğu, mevcut ilahiyat eğitiminin ideal ilahiyat öğrencisinin niteliklerine katkı sağladığını düşünmekle birlikte, bunu beklenen düzeyde görmedikleri ve ilahiyat eğitiminde sorunlar, eksiklikler gördükleri şeklindeki bir yorum da yapılabilir.

Sınıf değişkeni açısından yapılan çapraz tablo karşılaştırmasında, yukarı sınıflara doğru gidildikçe, fakülteadaki eğitimin idealde olan ilahiyat öğrencisi niteliklerine yeterince katkı sağlamadığını düşünenlerin oranı kısmen de olsa, olumsuz doğru evrilmektedir. Nitekim 1. sınıfta bu konuda olumsuz düşünenlerin oranı % 3.4 iken, son sınıftakilerde bu oran % 25'lere çıkmış durumdadır. Katkı sağladığını düşünenlerin oranı da yukarıya doğru gittikçe yaklaşık 10 puan kadar azalmaktadır. Cinsiyet ve mezun olunan okul açısından böyle bir farklılaşma tespit edilememiştir. Bu bulgular bazı öğrencilerin ilahiyat eğitiminde sorunlar ve eksiklikler gördüğü şeklinde de açıklanabilir. Nitekim araştırmada elde edilen nitel veriler de yukarıdaki tablo ile paralellikler taşımaktadır. Aşağıda bunlara sırasıyla yer verilmiştir.

Seçeneklere İlişkin Gerekçeler

Araştırmaya katılan öğrencilerden zihinlerindeki ideal ilahiyat öğrencisinin nitelikleri ile mevcut ilahiyat eğitiminin ilişkisi bağlamında sorulan yukarıdaki kapalı uçlu sorunun gerekçelerini de yazmaları istenmiştir. Aşağıda bunlar, “evet, “kısmen”, “hayır” seçeneklerine göre, sırayla ele alınmıştır.

Yeterince Katkı Sağlıyor

Araştırma kapsamında kendilerine “Sizce ilahiyat fakültesindeki eğitim yukarıda sıraladığınız olumlu özelliklere katkı sağlıyor mu? Niçin?” sorusu yöneltilen öğrencilerden “Evet, yeterince sağlıyor” seçeneğini tercih eden öğrencilerin (% 8,5) gerekçelerine ilişkin görüşler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Gerekeçe	Sayı	%	Örnekler
<i>Eğitim anlayışı, eğitimcilerin niteliği, program, dersler, ortam vb.</i>	12	8,5	“Bize İlahiyat fakültesinde nasıl daha iyi Müslüman oluruz? Müslüman bir kişi nasıl davranmalı? İslam bizden ne istiyor? vs. sorular üzerine eğitiliyoruz diye düşünüyorum...” (Ö1,H,z,Bn,İhl); “Okulumuz ortamı zaten bu şekilde olduğu için gayet güzel bir ortam var” (Ö27,H,z,Bay,DI); “... Sorunsuz bir ortamda eğitim almak bir öğrenciye her konuda eğitimin en iyisini verir” (Ö8,H,z,Bn,İhl); “Çünkü bu mekân size yeterli bilgiyi ve bu bilginin kullanılmasını gerek fakültede gerek sokakta gerek evinizde kısacası her mekânda sağlıyor” (Ö18,H,z,Bay,İhl); “Çünkü [burası] kişilerin sorunlarını aydınlatmada dini bakımdan ve felsefi bakımdan yeterli oluyor” (Ö19,H,z,Bay,İhl); “Evet daha iyi bir gençlik, daha imanlı, dindar bir nesil yetişiyor” (Ö22,H,z,Bay,İhl); “Hocaların öğrencilerine bilgi, tecrübe aktarımlarıyla olumlu özelliklere katkı sağlıyor...” (Ö40,1.Sın,Bn,DI); “Hocalarımız çok kaliteli ayrıca işlerini samimiyetle yapıyorlar. Bu nedenle oldukça katkı sağlıyorlar” (Ö65,2.Sın,Bn,İhl) “Bu kişinin kendisiyle alakalı bir durum. Eline geçen fırsatları değerlendirmeyi bilen herkes için yeterince imkân var...” (42,1.Sın,Bn,DI).

Yukarıdaki görüşlerden de anlaşılacağı üzere, bu konuda olumlu görüş bildiren az sayıdaki öğrenciye göre, mevcut ilahiyat eğitimi ideal ilahiyatçı niteliklerinin oluşmasına yeterince katkı sağlamaktadır. Bu görüşteki öğrencilere göre, bunda ilahiyat fakültesindeki eğitim anlayış ve uygulamalarının, eğitim program ve ortamının, eğitici niteliklerinin rolü vardır. Yukarıdaki görüşlere, eğitim görülen sınıf değişkeni açısından bakıldığında bu görüşleri dile getiren öğrencilerin neredeyse tamamına yakınının hazırlık ve birinci sınıf öğrencileri olduğu görülecektir. Nitekim ilerleyen sınıflarda ilahiyat eğitimiyle öğrencilerin tasavvur ettikleri ideal ilahiyatçı arasında kurulan ilişkinin niteliği farklılaşmakta ve kısmen daha olumsuz bir yapıya dönüşmektedir. Buradan anlaşıldığına göre, ilerleyen yıllarda belki de burada aldıkları eğitimin de etkisiyle, beğeniler kadar, beklentilerde, eleştiri yapılan konularda, bakış açılarında farklılaşmalar gözlenmektedir.

Kısmen Katkı Sağlıyor

Araştırma kapsamında kendilerine “Sizce ilahiyat fakültesindeki eğitim yukarıda sıraladığınız olumlu özelliklere katkı sağlıyor mu? Niçin?” sorusu yöneltilen öğrencilerden “Kısmen katkı sağlıyor” seçeneğini işaretleyenlerin (% 77) gerekçelerini kendi içinde farklı alt kategorilere ayırmak mümkündür. Neredeyse tamamı bir takım eleştiriler ve olumsuz değerlendirmeler içeren bu görüşlerin bir bölümünde eğitici ve öğrencilerin niteliğine atıf yapılırken, diğer bir bölümünde eğitim anlayış ve pratiği, eğitim ortamının niteliği, iletişim ve insan ilişkileri gibi hususlara atıf yapılmaktadır. Bunların yanında az da olsa çevresel koşullara göndermelerde bulunan ifadeler de bulunmaktadır. Aşağıda tüm bu görüşler yoğunluk sırasına göre ele alınmıştır.

İlahiyat eğitiminin söz konusu olumlu niteliklere “kısmen” katkı sağladığını düşünen öğrencilerin gerekçeleri içerisinde en yoğun tema, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin niteliğine atıf yapan görüşlerden oluşmaktadır. Bu yöndeki gerekçe ifadeleri aşağıda verilmiştir.

Gerekçe	Sayı	%	Örnekler
1. Öğrenci niteliği	34	24,1	“Çünkü öğrenciler pek bilinçli değiller. Sadece not için ders çalışıyorlar. Bu bilgiler her zaman lazım gibi düşünmüyorlar” (Ö5,Hz,Bn,İhl); “Çünkü bazı davranışlar ve tutumlar insanın kendisinde bitiyor ne kadar eğitim alırsa alsın değişmiyor...” (Ö16,Hz,Bn,DI); “...İlahiyat okuyan bir gencin dünyadan önce ahireti düşünmesi gerekirken maalesef dünyalık için öğreniyorlar...” (Ö23,Hz,Bay,İhl); “...Öğrencilerin % 95’i meslek, kazanç için tercih ediyor burayı. Ya da aile zoruyla...” (Ö25,Hz,Bay,DI); “Bazı öğrenci arkadaşlarımız ve ben dahi İslam’ı istenilen şartlarda yaşamıyoruz...” (Ö28,Hz,Bay,DI); “Bizler elde ettiklerimizi nerede nasıl kullanabiliriz bunu farkında değiliz...” (Ö39,1.Sın,Bn,DI); “...Hocanın verdiği alabilecek öğrenci yok gibi...” (Ö55,1.Sın,Bay,DI); “... Bu bazen öğrencinin kalıplaşmış, yıkılmayan düşüncelerinden [kaynaklanıyor]...” (Ö57,2.Sın,Bn,İhl); “Kişi kendi istemediği sürece geldiği gibi boş bir kafayla mezun oluyor” (Ö61.2.Sın,Bn,İhl); “... İlahiyat öğrencilerinin çoğu şuursuz bir şekilde derslere giriyor ve pek bir fayda elde edemeden de ayrılıyor” (Ö71,2.Sın,Bay,İhl); “Aslında donanım meselesi. Burada biz bir alanda kendimizi geliştirip diğer alanlarla o kadar alakalı olmayışımız sıkıntılı bir durum” (Ö74.2.Sın,-Bay,İhl); “Çünkü burada okuyan öğrenciler niçin İlahiyat fakültesi okuduğunu bilmiyor...” (Ö79,2.Sın,Bay,İhl); “Öğrenci her öğrendiğini kendine mal edemiyor. Bilgi boyutunda kalıyor” (Ö103,3.Sın,Bay,İhl); “Kişi kendini değiştirmedikçe ya da düşüncelerine imat ettiği biri varsa (şeyh, hoca gibi) o insanın düşünce yapısını değiştiremezsiniz...” (Ö108,3.Sın,Bay,DI); “... Özellikle öğrencilerin bilgi edinme ve kendilerini daha fazla yetiştirme konusunda isteksiz olmaları” (Ö119,4.Sın,Bn,İhl); “Öğrenciler yeterli düzeyde İlahiyatı ve hocaları tanımıyor...” (Ö134,4.Sın,Bay,İhl); “Saydığım olumlu özellikle eğitimle beraber öğrencinin isteğiyle de doğru orantılı” (Ö138,4.Sın,Bay,DI).

Görüldüğü gibi “kısmen” katkı sağlıyor seçeneğini tercih eden öğrencilerin büyük kısmı mevcut öğrenci niteliğiyle ilgili bir takım olumsuzluklardan dolayı, ilahiyat eğitiminin olumlu ilahiyatçı özelliklerinin gelişimine yeterince katkı sağlayamadığı görüşündedir. Bunlardan bir kısmı, öğrencilerdeki amaçsızlık, bir kısmı ders geçme, diploma alma vb. “dünyalık” amaçlar, bir kısmı çalışma ve öğrenme alışkanlıkları, bir kısmı inanç-ibadet-ahlak bütünlüğündeki eksiklikler, bir kısmı kişisel zafiyetlerle ilgilidir. Bu görüşler değişkenler açısından irdelendiğinde, hazırlık ve birinci sınıftaki öğrencilerin bunu daha çok fakülteyi tercih nedenleri, not, meslek, kazanç, aile isteği, dünyalık kaygılar gibi kavramlarla açıkladıkları görülmektedir. Her ne kadar geçmişte yapılan kimi araştırmalarda öğrenciler, ilmi kaygıları, söz gelimi, İslam’ı daha iyi öğrenmek ya da dini ilimler konusunda daha fazla bilgi edinme isteği vb. hususları güçlü bir tercih nedeni olarak öne çıkarmışlarsa da (Korkmaz, 2010) son yıllarda bu fakülte mezunlarının istihdam olanaklarının artması, gerek ebeveynlerin gerek-

se öğrencilerin ilahiyat fakültelerine yönelmelerini etkilemiştir denebilir. Dolayısıyla burada meslek seçimi gibi somut kaygıların öğrencilerin tercihlerinde farklılaşmaya neden olduğu söylenebilir. Aslında mezuniyet sonrasına ilişkin kaygı ve beklentilerin, söz gelimi, “iş bulamama veya işe girememe” gibi endişelerin öteden beri var olduğu da bilinen bir gerçektir (Örneğin bkz. Kaya & Varol, 2004, 56).

İlerleyen sınıflara doğru öğrenci niteliğine dönük eleştiri ya da değerlendirmeler İslam’ı yaşamama, hocanın verdiği alamama, öğrendiklerini gerektiği gibi kullanamama, hocayı ve okulu gerektiği gibi değerlendirememe gibi, daha da detaylandırılmış ve eğitimin teori ve pratiğine yönelik eleştirilere dönüşmüştür. Yine ilerleyen sınıflarda sayı ve nitelikçe artan bir derinlikte, giderek yoğunlaşan daha etraflı eleştiriler de bulunmaktadır. Bunlar içerisinde “öğrencinin kalıplaşmış düşünceleri”, “şuursuz şekilde derslere girilmesi”, “niçin ilahiyat fakültesi okuduğunu bilmeme”, “öğrendiğini kendine mal edememe, malumat boyutunda kalma”, “taassup”, “düşünme yeteneğini kullanmama”, “bilgi edinme ve kendini daha fazla yetiştirme konusunda isteksizlik” ve “birlik beraberliği sağlayamama” gibi vurgular dikkat çekmektedir.

Yukarıdaki görüşler içerisinde dikkat çeken önemli bir diğer nokta da öğrenciye bakışa ilişkin algıdır. “Ne kadar eğitim alırsa alsın değişmiyor”, “Ama bunlar bir yere kadar...”, “Geriye kalanlar insanın çabasına kalan şeyler”, “Her şeyin kişinin kendisinde bittiğine inanıyorum”, “Kişi kendi istemediği sürece geldiği gibi boş bir kafayla mezun oluyor”, “İş yine de insanın kendinde bitter”, “Kişi kendini değiştirmedikçe ya da ...”, “Kişinin kendine de çok büyük görevler düşüyor”, “Öğrenci kendisi isterse etkinliklerle, aktivitelerle sosyalleşebiliyor”, “Öğrencinin isteğiyle de doğru orantılı”, “Kendini gerçekleştirme bireylere bağlı olduğundan...” şeklindeki görüşlerden de anlaşılacağı üzere, bir grup öğrenci ilahiyat eğitiminde yaşanan sorunları, fakültedeki eğitim süreçlerinden ziyade, öğrencilerin gayret, çaba ve isteklilik durumuna bağlamaktadır. Bu tespit önemlidir. Zira bir kurumdaki eğitimin kalitesi, aynı zamanda öğrenci konumundaki kişilerin hazırbulunuşluk, ilgi, istek ve gayretleri ile doğrudan ilişkilidir. Bu çerçevede, fakültelerdeki eğitim süreçlerini planlayanların, gerçekleştirenlerin öğrenci niteliğiyle ilgili bu sorunları da düşünüp, buna yönelik çalışmalar yapmaları son derece önemlidir.

Bu seçenek bağlamında oluşan bir sonraki tema, ilahiyat fakültesinin eğitim anlayış ve pratiğiyle ilgilidir. Bu yöndeki görüşler aşağıda örneklendirilmiştir.

Gerekeçe	Sayı	%	Örnekler	
2.Eğitim anlayış ve uygulamaları	Eğitim anlayışı	15	10,6	<p>“Verilen eğitimler sadece tek yönlü...” (Ö33,1.Sın,Bn,İhl); “...dini sadece kendi başımıza yaşamalıyız, doğru olan buymuş gibi empoze ediliyor...” (Ö36,1.Sın,Bn,İhl);“... Maalesef dar bir açıdan, tek bir perspektiften bakmamız isteniyor.” (Ö59,2.Sın,Bn,İhl); “...Her şey teoride, pratikte bir katkı yok” (Ö62,2.Sın,Bn,İhl);“...Karşısında bunları örnek- lendiren bir örnek de yok denecek kadar az” (Ö72,2.Sın,Bay. İhl);“Her şey öğretmek değildir, bizim her şeyden önce insan yetiştirmemiz lazım...” (Ö73,2.Sın,Bay,İhl);“...[Her] bir öğrenciye yeteri kadar fırsat veremiyor” (Ö81,2.Sın,Bay,DI); “Temel eğitim içinde çok katı hiyerarşik bir düzen ve yıkılmaz tabular var” (Ö104,3.Sın,Bay,İhl); “Çünkü verilen eğitimin hayatla bağının güçlü kurulduğunu düşünmüyorum...” (Ö125,4.Sın,Bn,DI); “... Öğrenciyi belli bir kalıba sokmaktan vaz geçilmeli...” (Ö130,4.Sın,Bn,DI); “... İlahiyat Fakültemiz yarım yamalak bilgiye sahip, kendine bihaber, dış dünyadan eksik kalan bireyler yetiştirerek eğitim hayatına devam ediyor” (Ö139,4.Sın,Bay,DI).</p>
	Eğitim programı	13	9,2	<p>“...Biraz da hayat konusunda, gerçek tesettür konusunda, genel ahlak ve dini yaşama konusunda eğitilmemiz lazım” (Ö14,Hz,Bn,DI);“Özellikle inanç ve ibadet konularında yeterince iyi eğitim verilmiyor...” (Ö32,1.Sın,Bn,İhl);“Çünkü öğrencilere nasıl dürüst, nasıl temiz ve nasıl kul hakkı gözetilir kısmen öğretiyorlar” (Ö21,Hz,Bay,İhl);“Bölümün içerdiği dersler, ders saatleri süresince hakkının verilmesi açısından yeterli değil...” (Ö38,1.Sın,Bn,DI); “... İslam’ı toplum içinde nasıl yaşamamız gerektiğine dair pek çalışma yok maalesef...” (Ö46,1.Sın,Bay,İhl);“Ders ağırlığı ve yoğunluğundan dolayı bence ahlaki ve manevi eğitim az kalıyor...” (Ö121,4.Sın,Bn,İhl). “Dersler bireyi yoruyor ve öğrenci her şeyden bir parça alıyor. Dolayısıyla bilgiler tam oluşmadan diğer bilgilerle karışıyor...” (Ö136,4.Sın,Bay,İhl).</p>
	Eğitim yöntemi	4	2,8	<p>“İlahiyat bilgiyi aktarmaya ve onu sürekli bir akıl süzgecinden geçirmeye teşvik eder. Akıllı sürekli maneviyatın önüne geçirdiği için...” (Ö135,4.Sın,Bay,İhl); “Çünkü eğitim daha çok yönlendirme yerine mantıkla hareket ediyor” (Ö138,4.Sın,Bay,DI).</p>
Toplam		32	22,6	

Örneklerden de anlaşılacağı üzere araştırmaya katılan öğrencilerin önemli bir kısmı ilahiyat fakültesinde verilen eğitimin olumlu öğrenci niteliklerine yeterince katkı sunamamasını, mevcut eğitimin niteliğine bağlamaktadır. Bu katılımcılara göre, İlahiyat eğitiminin araştırma problemi bağlamında en büyük sorunu teorik, ezber bilgileri öne çıkarıp hayata dair sorun, bilgi ve becerileri geri plana atmasıdır. Aynı şekilde bu eğitimin öğrenciyi pasif alıcı durumunda bırakan, tek tipçi, kalıplayıcı olması da önemli eleştirilerdendir (Osmanoglu, 2017). Bilindiği gibi eğitim bilimi literatüründe buna “bankacı model” de denilmektedir. Yukarıdaki görüşlerden anlaşıldığına göre, ilahiyat fakültelerindeki eğitim süreçleri bu modelde eleştiri konusu yapılan uygulamalardan izler taşımaktadır (Ayrıca bkz. Uçar & Türkmen, 2015, 108).

Eğitim anlayış ve uygulamalarının niteliği doğal olarak öğrencileri de etkilemektedir. Öğrencilerin fakülte öğrenimleri boyunca aldıkları derslerin sayısının ve çeşidinin fazla oluşu, eğitim süreçlerindeki nitelik düşüklüğü, ders saatlerinin fazlalığı, sınavların türü ve yoğunluğu vb. etkenler onların araştırma, öğrenme şevklerini kırabilmekte, derinliğine bilgi edinememenin doğurduğu tatminsizlik kendilerine olan güvenlerini, çalışma azim ve gayretlerini zedeleyebilmektedir. Şentürk'ün ifadesiyle, sabahın sekizinden akşamın dördüne-beşine kadar süren ders saatleriyle bu eğitim bir bıkkınlık, bir usanç halini alabilmekte, öğrenci yüzeysel eğitim-öğretim sıkıntılarını düşünmek ve yaşamaktan bilmenin, bil-mediklerini öğrenmenin zevkini, tadını alamamaktadır (Şentürk, 1988). Tüm bu tespitlere günümüzde ikili (gündüz ve gece) öğretimden kaynaklanan bazı sorunlar da ilave edilebilir. Burada şunu da hatırlatmak gerekir ki, öğrenci nitelikleriyle ilgili temada ortaya çıktığı üzere, aslında istekli ve meraklı olan öğrenciler bir şekilde fakültenin eksik bıraktığı, yetersiz kaldığı alanlarda kendini geliştirecek etkinlikler bulabilmektedir.

Bu seçenek kapsamında, yukarıda ele alınan temayla da ilişkilendirilebilecek bir başka tema eğitimcilerin niteliğiyle ilgilidir. Bu yöndeki görüşler aşağıda örneklendirilmiştir.

Gerekçe	Sayı	%	Örnekler
3.Eğitici niteliği	17	12,0	“...Çünkü çok alışılmış bir düzen söz konusu. Yıllardır anlattıklarını ezberlemiş [hoca] bir durumda ve bu zaman zaman olumsuzlukları doğurabiliyor” (Ö39,1.Sın,Bn,DI); “Bazı akademisyenlerde taassup ve düşünme yeteneğini kullanmayan insanlar olduğu için...” (Ö44,1.Sın,-Bay,İhl); “... Bazen hocanın dersin manevi yönünden yoksun tarakarak sadece kuru kuru ders anlatması. Bazen de hocanın bir tarafı yaparken diğer tarafı yıkması, kullandığı üslubun o vasıfları kazandırması gerekirken tam tersine itmesi. ...” (Ö57,2.Sın,Bn,İhl); “Bazı hocalar öğrencilerin yaptığı umarsızca davranışlara aldırış etmiyor. Bazıları gerektiğinden fazla tepki veriyor...” (Ö80,2.Sın,Bay,DI); “Bazı hocalar dersi anlatıp çıkıyorlar, sorulara bile cevap vermeyenler var” (Ö81,2.Sın,Bay,DI); “Nedeni bazı hocalarımızın bizi rahat gibi görmeleri, fikir ve düşüncelerimizi dikkate almamaları” (Ö107,3.Sın,Bay,İhl); “Öğretmen merkezli ders işleniyor ve öğrencilerin aktif olması için neredeyse hiçbir hoca çaba harcamıyor. İletişim olduğunu sanıyorlar ama iletimden öteye geçtiğini göremedik” (Ö110,3.Sın,Bay,DI); “Buradaki hocaların görevi bize yol göstermek, rehber olmak... Hocaların çoğu bizi birçok yönden geliştirmeye yönelik rehberlikte bulunmuyor” (Ö115,4.Sın,Bn,İhl); “Bana kattığı değerler oldu tabi ki de ama çok çok az diyebilirim...Fakat bazı hocalarımız var ki düşünce/ifade özgürlüğünü kısıtlıyor. Ne eleştiri kabul edebiliyor ne de farklı görüşlere saygı duyabiliyor...” (Ö130,4.Sın,Bn,DI); “Çünkü nitelikli akademisyen sınırlı. Çünkü o da bu çarktan geçmiş...” (Ö133,4.Sın,Bay,İhl); “...Hocalar yetkin uluslararası çalışmalar üretmiyor... İlahiyatta dini anlatan hocaların yerine dini yaşayan hocalara ihtiyaç vardır...” (Ö134,4.Sın,-Bay,İhl); “Hocaların fikri açıdan bir olmaması ve öğrencilere yönelik yeterli gayret ve çalışma göstermemesi eğitimin katkısını düşürmektedir...” (Ö137,4.Sın,Bay,İhl).

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere, araştırmaya katılan kimi öğrencilere göre, ideal öğrenci niteliklerinin ortaya çıkma(ma)sında eğitici nitelikleri çok önemli bir faktördür. Bu yönde görüş ileri süren öğrenciler, daha çok eğitimcilerin eğitim anlayış ve uygulamaları ile öğrenciye yaklaşımlarını eleştirmektedirler. Buna göre, söz konusu öğrenciler kimi hocalarını düşünme yeteneğini kullanmadıkları, “mutaassıp davrandıkları”, “derslerini manevi yönünden yoksun bıraktıkları”, “gerektiğinden fazla olumsuz tepki verdikleri”, “öğrencilerin aktif olması için çaba harcamadıkları”, “öğrenciyle gerektiği gibi iletişim kuramadıkları”, “onları motive etmedikleri” “öğrenciyi geliştirmeye yönelik rehberlikte bulunmadıkları”, “düşünce/ifade özgürlüğünü kısıtladıkları”, “eleştiri kabul etmedikleri”, “rencide edici davrandıkları”, “öğrenciyi küçük gördükleri” gerekçeleriyle eleştirmektedirler. Bu yönde görüş belirten öğrencilerin yarısının son sınıf öğrencilerinden oluştuğu görülmektedir. Bahsi geçen öğrenciler son sınıfa gelmiş olmanın getirdiği tecrübe, bakış açısı ve özgüvenle de bu yönde görüşler dile getirmiş olabilirler (Ayrıca bkz. Köylü, 2015).

Bu seçenek bağlamında görüş belirten bazı öğrenciler ise, ilahiyat eğitiminin aradıkları niteliklere kısmen katkı sağlamasının gerekçesi olarak, iletişim ortamı ve insan ilişkileriyle ilgili ifadeler kullanmışlardır. Buna ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir.

Gerekçe	Sayı	%	Örnekler
4.Ortam, insan ilişkileri	8	5,6	“... hoca-talebe ilişkisini yetersiz buluyorum” (Ö51,1.Sın,Bay,DI); “Öğrencilerle hocalar arası iletişim çok zayıf. Hoca öğrenciyi tanımıyor, öğrenci hocayı...” (Ö116,4.Sın,Bn,İhl); “Ben son sınıf öğrencisi olmama rağmen hocam sınıfta adımı sorsa söyleyemiyorum. Çünkü çok çekingen bir insanım. İçime bu kadar kapanmamın en büyük nedenlerinden biri de ilk senelerde kıyafet ve yaşam tarzımın çok yadırganıp bana uzak davranmalarıydı...” (Ö117,4.Sın,Bn,İhl); “Hocalarımızla ilişkimiz sadece dinleyen ve anlatan şeklinde kalıyor. Tabi ki iki taraf ta etkili bu süreçte. Fakat iletişimin verimli ve kaliteli olması için bir şeyler yapılmıyor. Hem öğrenci hem de hocada farkındalık var fakat harekete geçemiyoruz” (Ö129,4.Sın,Bn,DI).

Burada da görüleceği üzere, bu görüşleri dile getiren öğrenciler, genel itibarı ile hoca-öğrenci arasındaki ilişkilerin beklemedikleri düzeyde olmadığını, buna ilişkinin genelde tek yönlü kaldığını, her iki tarafın da bu durumu geliştirmek için daha fazla çaba sarf etmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Bu görüşleri dile getiren öğrencilerin çoğunluğu kızlardan oluşmaktadır. Buradan anlaşıldığına göre, kız öğrenciler, çoğunluğu erkek olan öğretim elemanlarının kendileriyle olan iletişiminde sorunlar görmektedirler. Ayrıca, bu sorundan şikâyet eden öğrencilerin çoğunluğunun son sınıflardan olması da dikkat çekicidir. Bu anlam-

da, aşağı sınıflarda pek de sorun olarak görülmeyen hoca-öğrenci iletişimi son sınıfta öğrenciler tarafından daha önemli bir sorun olarak dillendirilmektedir. Buradan anlaşıldığı kadarıyla, aynı hocalarla 4-5 yıl aynı ortamlar paylaşıldıktan sonra, iletişimin niteliğinden beklentiler farklılaşmakta, daha anlamlı bir iletişim beklenmektedir.

Bu seçenek altındaki beşinci tema ilahiyat eğitimindeki sosyokültürel faaliyetlerle ve organizasyonlarla ilgili görüşlerden oluşmaktadır.

Gerekeçe	Sayı	%	Örnekler
5.Destekleyici etkinlikler	7	4,9	"...Öğrencilerin bu sıralanan olumlu yönlerini çoğaltmak için de çalışmalar aktiviteler yapılmalı" (Ö7,HZ,Bn,İhl); "Keşke herkes bunu değişmesi için çaba harcarsa. Mesela geçen sene fakülte olarak futbol turnuvası düzenledi ve bu tabular kısmen de olsa yıkıldı" (Ö76,2.Sın,-Bay,İhl); "Burada dördüncü yılımı yaşıyorum her hangi bir okul etkinliği görmedim. Kaynaşmayı sağlayacak sosyal etkinliklerin yokluğu kişileri yalnızlığa ve çekimsizliğe itiyor" (Ö107,3.Sın,Bay,İhl); "Bizim okul öğrenciyi kitapların içine gömüyor. Ara sıra konferans vb. etkinlikler yapabiliyor. Vize-final takvimlerini çok güzel hazırlayabiliyorlar ama tüm okul [-a yönelik] gezi, program vs. hazırlayamıyorlar" (Ö116,4.Sın,Bn,İhl).

Örneklerde görüldüğü gibi bazı öğrenciler özellikle, ders dışı organizasyonlar ile sosyal, kültürel, sanatsal ve sporla ilgili faaliyetlere yerince yer verilmemesi yönüyle buradaki eğitimin ideal öğrenci niteliklerine yeterince katkı sağlamadığı görüşündedirler. Aslında gerek araştırmanın yapıldığı fakültede gerekse diğer tüm fakültelerde burada dile getirilen etkinliklerin bir kısmının yapıldığı bilinmektedir. Anlaşılan o ki öğrenciler bu etkinlikleri yeterli görmemekte ve bunların daha fazlasının yapılmasını beklemektedirler.

Mevcut ilahiyat eğitiminin ideal ilahiyatçı niteliklerine kısmen katkı sağladığını düşünen öğrencilerin öne çıkardığı son görüş kümesi ise aile ve toplum gibi, çevresel koşullara atıf yapmaktadır. Bu bağlamda oluşan görüşler aşağıdaki tabloda örneklendirilmiştir.

Gerekeçe	Sayı	%	Örnekler
6.Çevresel koşullar	7	4,9	"...Hem öğrenciyeye, hem aileye hem de fakülteye iş düşüyor. Tek taraflı bir durum değil bu" (Ö25,HZ,Bay,DI); "Öğrenciler İlahiyat okurken çevreden etkilenmeler oluyor. Bu yüzden dini yaşama ve yaşatma konusunda sıkıntılar çekiliyor olabilir" (Ö35,1.Sın,Bn,İhl); "Eğitimin büyük kısmını ailede, ilk ve orta öğretimde aldığımız için karakter özelliklerinin çok da fazla değişmediğini düşünüyorum" (Ö41,1.Sın,Bn,DI); "Bunun en büyük nedeni toplum. Toplum artık öyle bir hal almış durumda ki, tamamen bir şeyler elde etme peşinde meslek sahibi olma peşinde ve çocuklara da genelde bunlar nasihat ediliyor. Görebildiğim kadarıyla toplum, aile çocuklarına öğrenmek için çalışmalarını öğütlemiyor, bir yerlere gelmek için çalışmalarını öğütüyor. Hal böyle olunca şuursuz bir toplum yetişiyor" (Ö71,2.Sın,Bay,İhl).

Yukarıdaki görüşlerden anlaşılacağı üzere, bu görüşleri dile getiren öğrenciler, burada ilahiyat eğitiminin yetersizliğinden ziyade aile ve toplum gibi çevresel koşulları öne çıkarmakta, gerek ailenin gerek toplumun beklentilerinin değişmekte olduğu, doğal olarak ilahiyat öğrencisinin de bunlardan etkilendiğini ifade etmektedirler.

Katkı Sağlamıyor

Araştırma kapsamında kendilerine “Sizce ilahiyat fakültesindeki eğitim yukarıda sıraladığınız olumlu özelliklere katkı sağlıyor mu? Niçin?” sorusu yöneltilen öğrencilerden “Hayır, sağlamıyor” seçeneğini işaretleyen öğrencilerin (% 14,2) gerekçeleri analiz edildiğinde, bunların genel itibarıyla, eğitici, öğrenci, eğitim anlayışı gibi hususlara ilişkin atıflar içerdiği görülmektedir. Bunlar aşağıda tek bir tabloda gösterilmiştir.

Gerekçe	Sayı	%	Örnekler
Eğitim anlayış ve uygulamaları	12	8,5	“Çünkü sadece teorik, felsefî, maddi bilgi verilip iman-ı tahkiki, marifetullah, muhabbetullah dersleri gibi manevi dersler verilmediğinden...” (Ö30,1.Sın,Bn,İhl); “Çünkü bizleri burada sadece sınavı geçme amaçlı eğitiyorlar...” (Ö56,2.Sın,Bn,İhl); “Buraya öğrenmeye geldim, vaaz dinlemeye değil” (Ö82,2.Sın,Bay,DI); “... Bir buçuk saat hocanın konuşması hem öğrenciyi hem de hocayı sıkmaktadır. Dönem boyu hoca aktifken öğrencinin sadece vize ve final haftalarında aktif olması çok acı bir durum...” (Ö124,4.Sın,Bn,İhl); “... Ezbere dayalı öğretim var...” (Ö101,3.Sın,Bay,İhl); “Okulda insanlar birbiriyle yarıştıkları ve yarıştırıldıkları için bu fakültelerden tek tip insan modeli mezun olmaktadır...” (Ö112,4.Sın,Bn,İhl); “... ortaya karışık mezun oluyoruz. Branşlaşma sorunu olduğu için aslında amaçsız insanlar olarak topluma karışıyoruz” (Ö113,4.Sın,Bn,İhl); “Müfredatın sadece öğrencinin beynine bilgi sokma yönünde işlemesi, onun kalbini de doyuracak bilgi ve birikimin verilmemesi en büyük eksiklik...” (Ö127,4.Sın,Bn,DI).
Eğitici ve öğrenci niteliği	6	4,2	“Aldığım eğitim[-in] (özellikle Arapça gramer) bana hiçbir katkısı yok ve anlamıyorum. Dersimize gelen hoca da bu anlaşılmazlık için hiçbir fedakarlık yapmıyor ve bu kötü eğitim beni fakültemizden soğutuyor ne yazık ki!” (Ö3,HZ,Bn,İhl); “Akademisyen ve öğrencilerin umursamazlığı yüzünden yapılması gerekenin en azı yapılıyor...” (Ö78,2.Sın,Bay,İhl); “Sıradan kişiler gözüyle bakılıyor öğrencilere” (Ö109,3.Sın,Bay,DI); “Saydığım olumlu özelliklerin bazılarının hocalarda olmaması öğrenciyi de o kalıba sokmakta...” (Ö114,4.Sın,Bn,DI); “Sadece sistemi suçlamak da olmaz. Sistemden daha kötü olan öğrenci ve öğretim üyelerinin kafa yapısı, anlayışı, algısı. Bence geneli İlahiyata uygun değil” (Ö140,4.Sın,Bay,DI).

Yukarıdaki tabloda verildiği üzere, mevcut ilahiyat eğitiminin ideal ilahiyatçı niteliklerine katkı sağlamadığını düşünen öğrencilerin görüşleri, “kısmen katkı sağlıyor” diyenlerin görüşleri ile benzer içeriğe sahiptir. Bu görüşler de yine en temelde fakülteedeki eğitim süreçleri üzerine odaklanmaktadır. Buradaki eğiti-

min hoca ve sınav merkezli olması, derslerin ezberci bir mantıkla işlenmesi, bazı hoca ve öğrencilerin üzerine düşen sorumlulukları hakkıyla yapmaması, programın gaye, amel, ahlak ve inanç bakımından öğrenciye yeterince şuur vermemesi temel eleştiri noktalarından bazılarıdır. Bu eleştirilerin diğer seçenekler altında ileri sürülenlerle birçok ortak yön barındırdığı söylenebilir.

Sonuç

Öğrencilerine göre, ideal bir ilahiyat fakültesi öğrencisinin ya da ilahiyatçının niteliklerini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmanın sonuçlarına göre; ideal bir ilahiyat fakültesi öğrencisinin öncelikle belli kişilik ve ahlaki özelliklere sahip olması gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu özelliklerin içerisinde saygı, hoşgörü, cesaret, kendine güven, sosyallik, iletişime açık olma, bencil olmama gibi nitelikler öne çıkmış durumdadır. Bu özellikler bugün çağdaş dünyanın aradığı, eğitilmiş bir insanda bulunması gereken en temel vasıflar olarak değerlendirilebilir. Günümüzde sayıları yüzü bulan ilahiyat fakültelerinin web sitelerinde yer alan misyonlarına bakıldığında da yukarıda sözü edilen bu niteliklere sahip araştırmacılar, din görevlileri, öğretmenler vb. yetiştirmeyi vurguladıkları görülmektedir. Söz konusu niteliklere sahip bir ilahiyatçının yetiştirilmesi, gelecekte gerçekleştirilecek olan örgün ve yaygın din eğitimi etkinliklerinin kalitesini de olumlu yönde etkileyecektir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin ideal bir ilahiyat fakültesi öğrencisinde olmasını bekledikleri ikinci önemli özellik teması, bilgi anlayışı ve zihinsel yaklaşımla ilgilidir. Buna göre söz konusu öğrenci, anlamlandırılmış çok boyutlu bir bilgi alt yapısına sahip olmalı, farklı görüşlere açık olmalı, olaylara, olgulara çok yönlü ve eleştirel bakabilmeli, bilgisiyle eylemini bütünleştirebilmeli ve tüm bunları bilginin değerini üstün tutacak bir bilgi ahlakıyla bütünleştirmelidir. Araştırma grubunca, özellikle de ilerleyen sınıflara doğru daha fazla belirginleşen bu yönlü beklentiler, ilahiyat eğitiminin öğrencilerin düşünce yapılarında oluşturduğu entelektüel farkındalıkla ilişkilendirilebilir. Bu bağlamda, öğrencilerin bir takım zihinsel bilgi ve becerileri kazanmanın yanı sıra, bilgi-davranış bütünlüğü ya da bilgiyi eylemle bütünleştirme yönündeki beklentileri güçlü biçimde vurgulamış olmaları da önemli bulgular olarak ifade edilebilir. Zira modernleşmenin getirdiği teknolojik süreç ve vasıtaların insanların hayatını daha derinden etkilediği; geleneksel yapıların, değerlerin zayıfladığı, inanç-ibadet-ahlak ilişkilerinin azaldığı günümüzde, bu türden vurgular daha bir anlam ifade etmektedir.

Araştırmada öne çıkan üçüncü özellik kümesi, İslami hassasiyetler teması altında toplanmıştır. Buna göre, öğrencilerin büyük bir çoğunluğu ideal ilahiyat öğrencisinin İslami bir kimliğe ve dava bilincine sahip olması gerektiğini belirtmekte; bu öğrencinin öğrendiği dini bilgiyi hayatıyla bütünleştiren, ibadetlerine, kılık kıyafetine dikkat eden birisi olması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bu bağlamda onların öne çıkardığı bir başka tema da örnek olmaktır. Örnek olma noktasında da söz konusu öğrencinin kişiliği, sahip olduğu bilgi, beceri ve olumlu tutumların okuduğu fakültenin amaç ve muhtevasıyla örtüşecek biçimde olması gerektiğine değinilmiştir.

Anlaşıldığı kadarıyla, araştırmaya katılan öğrenciler, ilahiyat fakültesi ve onun öğrencisini nitelik bakımından, diğer fakültelere ve öğrencilerine oranla daha bir idealize etmekte, ona daha üst düzey rol ve sorumluluklar yüklemektedirler. Bu durum yüksek din eğitimi kurumlarının açılış gerekçeleri, yetiştirmeyi düşündüğü insan modeli ile toplumun ilahiyat fakültelerinden beklentileri arasında farklılaşmaların olduğunu ima etmektedir. Bu noktada öteden beri ilahiyat fakültesi, eğitimi, öğrencisi ve “ilahiyatçı” denen kişi etrafında oluşan politik, dini, eğitsel ve mesleki beklenti ya da kaygıların, yapılan tartışmaların bir daha irdelenmesi gerektiğine işaret eder niteliktedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin ideal ilahiyat öğrencisi bağlamında diğerlerine kıyasla daha düşük sayı ve oranda dile getirdikleri temalar ise “eğitsel nitelikler” ile “mesleki nitelikler” olmuştur. Bu temaların birincisinde onlar, daha ziyade öğrenci sorumlulukları, kaliteli öğrenci olma, kendini yetiştirme gibi hususları öne çıkarmışken; mesleki nitelikler temasında ise, kaliteli din adamı olma; güzel Kur’an okuma, etkili hitabete sahip olma, Arapça bilme, toplumu aydınlatma, etkileme bilincine ve becerisine sahip olma gibi hususları öne çıkarmışlardır.

Özetle katılımcılar, ideal ilahiyat öğrencisinin öncelikle bir takım ahlaki, kişisel, İslami niteliklere sahip olmaları gerektiğini vurgulamakta, bunu bir takım zihinsel beceriler ve yaklaşımın yanı sıra, eğitsel ve mesleki niteliklerle tamamlamaktadırlar. İlahiyat eğitimi günümüzde, daha ziyade örgün ve yaygın din eğitimi alanına meslek elemanı yetiştirme fonksiyonu ile öne çıkmış gözükmektedir. Oysa ilahiyat fakültesi, toplum nazarında, meslek adamı yetiştiren diğer fakültelerden daha farklı algılanmaktadır. Zira Türk toplumunda hangi kademedeki görev alırsa alsın, din adamlarına yüklenen fonksiyon diğer meslek adamlarından farklıdır. Aydın’a göre, bu farklılık söz konusu kişilerin öğrettiği veya uyguladığı dinin bir temsilcisi olmasından veya öyle görülmesinden

kaynaklanmaktadır. Onlara göre bu kişi aynı zamanda peygamber mesleğinin temsilcisi konumundadır. Dolayısıyla, bu kişi, sadece bilgi ve becerisiyle değil, ahlak ve karakteri ve yaşantısıyla da örnek olmak durumundadır. Bu durum ilahiyat fakültesinden beklentileri de büyümekte ve burada verilen eğitimi tartışmaya açmaktadır (Aydın, 2008, 455).

Araştırmaya katılan öğrencilerin bilgi-davranış bütünlüğü ya da bilgiyi eylemle bütünleştirme yönündeki beklentiyi güçlü biçimde vurgulamış olmalarını, Türkiye’de son yıllarda yaşanan modernleşme, kentleşme ve maddi refahın ilerlemesine bağlı olarak artan bireysel dindarlık, dinin salt bilgi objesine dönüşmesi, dini değerlerin sosyal hayattan giderek uzaklaşması, geleneksel değerlerde aşınma, kültürel erozyon, yabancılaşma gibi olgularla ilişkilendirmek anlamlı olabilir. Bu tespitleri destekleyen en önemli bulgulardan birisi öğrenci görüşleri arasında en büyük beklenti temalarından birisini oluşturan İslami hassasiyetlerle ilgili ifadelerdir.

Yukarıda, araştırma boyunca ele alınan öğrenci görüşlerinin toplumun beklentileriyle örtüştüğü, bununla birlikte, bu görüşlerin ilahiyat fakültesinde verilen eğitiminin yapısı, işleyişi, amaçları, içeriği, yöntemi, öğrenci ve öğretim elemanı nitelikleri gibi hususların bir kez daha masaya yatırılması için önemli ipuçları içerdiği söylenebilir. Nitekim araştırmaya katılan öğrencilere sorulan, *sizce mevcut eğitim sizin sıraladığınız ideal ilahiyat öğrencisinin niteliklerine katkı sağlıyor mu?* şeklindeki sorunun bulguları da bunu göstermektedir. Bu soruda katılımcıların ancak % 8,5’i kesin bir kanaat bildirerek, “evet” cevabı vermiştir. % 77 gibi büyük bir çoğunluk ise bunun “kısmen” gerçekleştiğini söylemiştir. Buradan onların, mevcut ilahiyat eğitiminin ideal ilahiyat öğrencisinin niteliklerine olan katkısını beklenen düzeyde görmedikleri ve ilahiyat eğitiminde sorunlar, eksiklikler gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Kendilerine sorulan açık uçlu sorularda onlar, bu durumun gerekçeleri ile ilgili olarak, eğitim anlayış ve uygulamalarındaki bazı sorunları, öğrencilerin ve öğretim elemanlarının nitelik sorunlarını, kullanılan yöntemlerin yanlışlığını, programların yetersizliğini, destekleyici etkinliklerin yetersizliğini öne çıkarmışlardır. Daha önce yapılan kimi araştırmaların bulgularını destekleyen bu sonuçlar göstermektedir ki, ilahiyat eğitiminin olumlu yönlerinin yanı sıra, öğretim elemanlarının niteliği, eğitim programlarının ve yöntemlerinin yetersizliği, öğrencilerin niteliği gibi önemli sorun alanları da bulunmaktadır (Örn bkz. Köylü, 2014; Öcal, 2014; Yiğit, 2015).

Ana bölümde detayları verilen bu araştırmanın sonuçları ışığında öncelikle, fakültelerin amaçları, vizyon ve misyonları gözden geçirilebilir. Araştırmaya

katılan öğrencilerin dile getirdikleri görüş ve eleştirilerin ne ölçüde ulaşılabilir olduğu daha detaylı ve sistematik şekilde araştırılabilir. Örneğin öğrencilerin bir bölümünce dile getirilen dini/İslamî kaygıların örgün ve yaygın din eğitimi ile günümüzde giderek artan bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkan dini sosyal hizmetler bağlamında ne anlama geldiği farklı yönleriyle tartışılabilir. Yüksek din eğitimi kurumlarının amaç, muhteva, yöntem ve istihdam koşullarının bu kurumlarla işbirliği içerisinde olan paydaşların katılımıyla bilimsel platformlarda, anlamaya ve çözüm üretmeye dönük bir bakış açısıyla çok yönlü olarak tartışılmasının anlamlı olacağı söylenebilir.

Öğrencilerin burada dile getirdikleri niteliklerin ilahiyat fakültelerinin programlarını hazırlayan ve uygulayanların da ne derecede önemli ve işlevsel olduğu başka araştırmalara konu edilebilir. Yüksek din eğitimi kurumlarının öğretim ve yönetim birimlerinin öğrencilerin düşünce ve beklentilerini hesaba katan, onları yetiştiren toplumsal yapı ve koşullara dönük beklentileri anlamaya çalışan çeşitli sosyokültürel etkinlikler ile rehberlik faaliyetlerine daha fazla yer verilebilir. Ayrıca mezunların sürekli izlenerek, yüksek din eğitimi kurumlarında yürütülen eğitimin toplumda nasıl bir karşılık gördüğü araştırılabilir.

Öğretim elemanlarının seçimine ve mevcut elemanların niteliğinin geliştirilmesinde daha yoğun bir çaba harcanabilir. Örneğin nitelikli hizmet içi eğitim çalışmaları yapılabilir. Özellikle öğretim elemanlarının bugünün öğrencisini tanıması, anlaması onun öğrenme biçimi üzerinde daha fazla çaba harcaması gerekmektedir. Çalışkan'ın da belirttiği gibi belki de günümüz eğitim olgusunun en hassas konusu öğrenci profilidir. Yeni öğrenci tipi esnek olma, düzenli çalışma, okuma, farklı alanlarda araştırmalar yapma gibi hususlarda kırılgan bir yapıdadır (Çalışkan, 2014, 32). Öğrencilerin ön öğrenmeleri, problem, istek, yetenek ve beklentileri göz ardı edilerek yürütülecek bir eğitimin başarı şansı azdır.

Kaynakça

- Akyürek, S. (2005). Kur'an Kursu Öğreticisinin Mesleki Yeterlilikleri, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 175-192.
- Şahin, A. (2001). Üniversite Öğrencilerinde Dini Hayat: Fakülteler Arası Karşılaştırmalı Bir Araştırma. Konya: Yayınevi.
- Şentürk, H. (1988). İlahiyatçıların Eğitim-Öğretimle İlgili (Mesleki) Genel Problemleri. *Yükseköğretimde Din Bilimleri Sempozyumu* (s. 114-119). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Ünal, Y. (2011). Modern Dönemde İlahiyat Eğitimi: Müfredat ve Yöntem Tartışmaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Modern Dönemde İlahiyat Eğitimi, Müf-*

datı ve Yöntem Tartışmaları (Uluslararası Katılımlı Çalıştay 19-25 Temmuz 2010) (s. 19-32). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

- Öcal, M. (2011). *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi (Mukaddime Kitap)*. İstanbul: Düşünce Kitabevi.
- Özbek, A. (1988). İlahiyat Fakültelerinde İlmi Araştırma Zihniyetinin Geliştirilmesi. *Yükseköğretimde Din Bilimleri Sempozyumu* (s. 45-53). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Aydın, M. Ş. (2004). İlahiyat Lisans Programının Amaç Sorunu. *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu Bildiriler – Müzakereler* (s. 19-25). Isparta : S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi Baskı Merkezi.
- Aydın, M. Ş. (2003). Yüksek Din Öğretimi Kurumları: Gelgitler Alanı. *Tezkire, düşünce, siyaset, sosyal bilim dergisi* (31-32), 107-123.
- Aydın, M. A. (2008). İlahiyat Yüksek Öğreniminin Problemleri. *Uluslararası Globalleşme Sürecinde Kırgızistan'da Din Bilimleri ve Ahlak Bilgisi Öğretiminin Meseleleri Sempozyumu* (s. 454-456). Bişkek: Oş Devlet Üniversitesi.
- Başgil, A. F. (1962). *Din ve Laiklik*. İstanbul: Sönmez Neşriyat ve Matbaacılık.
- Bayraktar, N. (2016). İslami İlimler Fakültesi Öğrencilerinde Tükenmişlik (Uşak Üniversitesi Örneği). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (45), 935-946.
- Demircan, A. (2015). *Türkiye'nin İlahiyat Sorunu*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Fırat, E. (1989). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Problem Olarak Değerlendirdikleri Eğitimleriyle İlgili Konular. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (6), 17-72.
- Gül, A. R. (2016). Yüksek Din Eğitimi Kurumlarında Değişim ve Yenilenmenin Gereçekleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (V), 7-37.
- Kaya, M., & Varol, K. (2004). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeyleri ve Kaygı Nedenleri (Samsun Örneği). *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (17), 31-63.
- Korkmaz, M. (2010). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Fakülteyi Tercih Nedenleri (Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği). *Bilimname*, 1 (XVIII), 167-204.
- Mehmedoğlu, A. U. (2006). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık-Değer İlişkisi (M.Ü. İlahiyat Fakültesi Örneği). *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (30), 133-167.
- Parladır, S. (1988). Amaçlar ve Muhteva Bakımından Yüksek Din Öğretimine Bakış. *Yükseköğretimde Din Bilimleri Öğretimi Sempozyumu* (s. 3-11). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

- Seyhan, B. Y. (2012). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Diğer Fakülte Öğrencileri ile İnanç Tarzları, Denetim Odağı ve Psikolojik İyi Olma Hali Açısından Karşılaştırılması. *C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* , XVI (2), 533-571.
- Turan, İ. (2013). Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* , 13 (3), 47-73.
- Uçar, R., & Türkmen, S. (2015). İşbirlikli Öğrenme Yönteminin İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Arapça Dersine Yönelik Tutumlarına ve Başarılarına Olan Etkisi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* , 15 (3), 93-116.
- Ulu, M. (2018). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Psikolojik İyi Oluşları ile Değer Yönelimleri Arasındaki İlişki. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* , 20 (37), 183-215.
- YÖK. (1998). İlahiyat Fakülteleri Öğretmen Yetiştirme ve Lisans Programları. Ankara: YÖK .
- Yapıcı, A., & Yürük, T. (2015). Yüksek Din Öğretimi Öğrencilerinin Değer Tercih Sıralamaları: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* , 15 (1), 1-18.

Through the Eyes of Theology Students, The Characteristics of the Ideal Student of Theology Faculty and Their Relation to Theology Education*

Cemil OSMANOĞLU**

Mehmet KORKMAZ***

Abstract

Theology Faculties are the basic institutions to maintain the highest religious education in Turkey. In fact, these institutions are the pioneer of formal and non-formal religious education activities carried out in Turkey. These institutions make an important contribution to the proper understanding of religion and Islam with the religious knowledge it produces, and also play an important role in the religious life in Turkey. Although they have become significant changes in many areas such as their number, program, student diversity and employment conditions since the day they were established, the qualification of the individual and the training processes taking place in these institutions have not been examined adequately in the scientific researches. However, without revealing the human model that an educational institution envisages to train, it is not possible to conduct programs such as curriculum development, selection of teaching staff and organizing the training space.

*This research was derived and improved from a paper which was presented in "II. International Multicongress".

** Assist. Prof., Faculty of Teology, Erciyes University. **E-mail:** osmanoglu@erciyes.edu.tr

*** Assoc. Prof., Faculty of Teology, Erciyes University. **E-mail:** mkorkmaz@erciyes.edu.tr

Received: 12.07.2018 - **Accepted:** 08.11.2018

Since the day they were founded, the imaginations, the expectations, and the critics of the different groups of the society were raised about theology faculties. Investigation of these can contribute to the discussion of this human model and to make new decisions. Within this framework, opinions and evaluations can be taken from the lecturers, students and the stakeholders who receive services from this institution. It is, of course, impossible to address all of these works within the framework of an article. In this study the views of students at the theology faculty in a state university were examined. Hence, it is investigated that what a student of theology faculty think about the requirements that a student of theology faculty must have and that how these requirements relate to the education of theology.

The research which is conducted by using the general screening model is limited to the statements of the students. In this context, a total of 141 students were selected from each class (26-30) from preparatory class of 4th grade. With a data collection tool consisting of open-ended questions asked the students to rank the basic characteristics in order of importance. Then students were asked to justify their thoughts and they were asked ‘what do you think about the education in the theology faculty contributes to the features you have listed above?’ They were then asked to explain their reasons.

As a result of the research, it was seen that students highlighted various personal, mental, educational, religious/moral sensitivities related to the ideal theology student. Finally, it is understood that these characteristics are based on student qualification, instructional quality and social expectations.

Keywords: Higher religious education, Theology faculty, Human appreciation.

Introduction

Every educational institution has a specific individual model they envisage. This model is derived from a combination of local values and cultural heritage and universal developments. Religious education and religious education institutions are also expected to have an imagination of certain human model.

Vocational higher religious education activities in Turkey are conducted in the faculties of theology. The faculties of theology, like every educational institution, have clear or closed specific targets, and a specific human model is depicted in these objectives. It is known that until 1998, high religious education institutions have aimed to develop qualified personnel in the fields of formal and

non-formal religious education and to produce authentic religious knowledge. In addition, these institutions have also academic purposes such as educating high religious scholars (Aydın, 2003, p. 110-111; 2004, p. 21). Sometimes religious motivations such as “creating a spiritual army” have also emerged with the influence of sociological dynamics (Öcal, 2011, p. 425).

Today it is seen that higher religious education institutions in Turkey promised to educate students with the following qualifications (YÖK, 1998, p. 43): Take the Koran as a reference, having the mentality with the knowledge and skills required by the theology field, evaluate the cultural heritage, life interpretation, produce solutions to problems, to researchers, open to lifelong learning, being a participant, being a shareholder, being an entrepreneur, being respectful, dealing with the future of humanity.

Examining the above mentioned qualifications in practice is important in terms of the quality of higher religious education. In this research, it is tried to find out how the relationship between the above qualifications and student expectations, how students think of themselves as a theology student, what qualities they expect from this student, the relationship between the education given in the theology faculties and his ideals.

Method

Purpose and importance

The main aim of the study is to try to understand and explain the human understanding of higher religious education in the light of the student views. Based on the data obtained from the research, it was tried to examine how students conceive a theology student, what features they put forward in this imagination, how they justify them, and their relation with theology education. The data obtained from this research are expected to shed light on different aspects of theology education. It is hoped that explaining the relationship between the traits of the characteristics put forward by the students and the theology education will contribute to a better understanding of the nature of the higher religious education. In addition, it is thought that this research could be regarded as a unique study in the field due to its qualitative analysis of the problem it deals with.

Research model

The research was conducted based on the screening model. The screening model is based on understanding and explaining a phenomenon or fact on its own terms, without any intervention or modification. The design of the research is composed of mixed pattern. Mixed patterns are being preferred more and more recently since it offers the opportunity to examine the phenomenon both in digitization and depth. Also, in order to quantify the phenomenon to some extent, the participants were asked to write certain features as items. In addition, it was tried to determine the relationship between the human understanding and the theology education with the triple Likert scale. Finally, sub questions were asked to determine the reasons, and quantitative data were tried to be clarified widened, for example; “can you give an example, how so, why?”

Sampling

The population of this research are all students in the theology faculty at a state university in Turkey. In the research, stratified and purposive sampling technique was used. In this context, it is planned to work with 30 students from each stage from preparation class to the final class of the related faculty. First of all, a class of girls and boys were determined from each class. The study group is compatible with the existing student profile in terms of variables such as gender and graduation of the theology faculty students. Inventory applied students who selected among volunteers.

Data collection tool

In this study, semi-structured interview form was used as data collection tool. The form consists of three parts. In the first part, the students were asked to write their class, gender and the secondary school they graduated from. In the second section, the following sentence is given to the students: “In my opinion, the most basic characteristics that should be in a student studying in the faculties of theology are as follows...” (Please write from 1 to 4 in order of importance). Then a space is left for writing the mentioned features. Afterwards, another area was reserved for the participants to justify their thoughts. The following statement is added to this section: “I think so... Because...” (Please write your reasons.) In the third part of the form, the following question was asked to the participants: “Do you think the education in the theology faculty contributes to the positive

features you listed above? Why?” They were then given the following options and asked to mark one: “Yes, providing enough”; “It partially provides”; “No, it doesn’t.” Following the options, the students were asked to explain the reasons for participating in the options. Finally, the following questions were asked to the candidates and three separate spaces were left in order for them to write their answers: “If you think that education sufficiently contributed to what are your reasons? (Why do you think so?); If you think that education contributes in part, what are your reasons? (Why do you think so?); If you think that education does not contribute, what are your reasons? (Why do you think so?).

The validity and reliability of the data collection tool was conducted. In this context, various interviews were conducted with religious education science experts. The form was also discussed with students and their ideas were taken. Finally, 20 students selected from the fourth class were piloted. As a result, issues such as the relation of the questions with the problem and comprehensibility were reviewed and the inventory was finalized. After the field study, the collected forms were examined one by one. The forms of the students who did not answer all the questions, were not clear enough, and who left the reasoned sections blank were not taken into consideration. Additionally, in the first question, the interview forms who wrote with at least three characteristics were taken into consideration and the documents who wrote one or two features were not taken into consideration. Thus, the opinions of approximately 28 students from each class were taken into consideration.

Analysis and interpretation of the findings

In the analysis of the quantitative data obtained in the study, SPSS 20 program was used and in the analysis of the qualitative data, Nvivo 10 program was used. The expressions written by the students 1 to 4, were tried to be interpreted by looking at how many people expressed, the order of writing, gender, graduation and class. The themes of the research were created by reading together the findings of both the disciplines of theology and the social sciences and the findings obtained in this study. The findings are presented in the text, in tables, in order of themes with less visibility than intense themes. In this tables, the names of the theme on the left, then the number and the ratio of the students who expressed their opinions about the theme and the examples related to this theme are given. While giving an example from the views of the students, the views that shed light on the different dimensions of the theme examined were tried to be selected.

Findings and Comments

Basic features of ideal student

According to the students participating in the research, an ideal theology faculty student should have the following qualifications: 1. Personality characteristics: benign, respectful, tolerance, courage, self-confidence, being social, coherence, cooperation, selfishness, empathy, benevolence, principality, sublimation, perseverance, determination, laughing, love, mercy. It can be said that these characteristics coincide with the expectations of higher education legislation and theology education in Turkey (Ünal, 2011). 2. Knowledge understanding and thought structure: Being open to new and different ideas, being pluralist, using information correctly, having criticism skills, having meaningful knowledge, integrity of knowledge and behaviour, being interested in research, being eager to learn, having knowledge ethics. It is seen that these characteristics are sought and highly important qualities in terms of the quality of formal and non-formal religious education activities (DİB, 2014). 3. Islamic sensibilities: Religious identity (faith, morality, intent, action). For example, religious awareness, attention to Islamic clothing. It also has the following features: Ideal personality, educational qualities and occupational characteristics. It can be said that these characteristics can be explained better with social expectations or sensitivities (Şahin, 2001; Firat, 1989; Yapıcı & Yürük, 2015, p. 14-15; Demircan, 2015, p. 39).

The reasons for writing these features

The students who wrote the above characteristics indicated the following factors as justification: The model theology student, the vision of the theologian, the approach to the theology faculty, the current student qualification, the social expectation/needs, the concept of religion and Islam. The qualities put forward by the students and the forms of justification for them can shed light on the history of high religious education institutions and to this day. Thus, all these expectations have important traits from the historical heritage and mission taken over by the higher religious education institutions. The qualities expected of the teacher and the student in the Islamic tradition of education largely overlap with the views here (Korkmaz, 2016; Aydın, 2016).

The relationship of the listed features with theology education

In the research, participants were also asked how much the existing theology education contributed to the characteristics of the ideal theology student. According to the results of the study, the percentage of students who stated that the theology education fully contributes to the ideal characteristics is 8,5%. The percentage of students who stated that the theology education partly contributed to the ideal characteristics is 77%. The percentage of students who stated that the theology education does not contribute to the ideal characteristics is 14,2%. In this context, it can be said that those who think that high religious education sufficiently contributes to these characteristics (8,5 %) are satisfied with the current education. This finding can be considered as a positive result in the name of theology education. However, the fact that the students who think that high religious education do not contribute (14.2%) are close to twice the previous ones shows that this evaluation should be cautious. As in every social case, reasons and processes cannot be explained only one-sided. The above students may have taken some emotional and reactive attitudes. For example, the majority of the students who participated in the study (77%) preferred 'partly contributing'. This supports the above result. According to this, the majority of students believe that the existing theological education don't contributes to the ideal of theology students as well as the level they are expecting. These students may have experienced some problems and shortcomings in theology education.

When we look at the relationships between the answers given to this question and the independent variables, it is seen that there is a very small difference in terms of the graduated secondary school (IHL and other high school graduates). The rate of the IHL students who marked the 'does not provide' option was 13.5% and the ratio of the other school graduates was 15.4%. In the 'partially providing' option, this rate is 76.4 - 78.8%, respectively. In the 'sufficiently adequate' option, the rate of those who have graduated from the IHL is 10.1% and the rate of other high school students is 5.8%. As can be seen, significant differentiation in terms of both types of high school is formed only in the context of this last option. That is to say, other high school graduates have a more negative view of theological education in terms of contributing to the expected qualifications. No significant variation was observed in terms of gender variable. On the other hand, as the classes progress, the participation in the options shows a serious differentiation except for the 'partially provides' option. The participation rate in the 'adequately provided' option was 24.1% in the prepara-

tory class, but it decreased to 3.3% in the final year. Participation rate in the ‘not providing’ option was 3.4% in the preparatory class, but in the final year it increased to 26.7%. Thus, as the classes progress, the relationship between the expectations of the ideal theology student and the theology education evolves into a more negative direction. It is understood that as the classes progress, students’ evaluations on theological education become even more negative. This data has parallels with the qualitative data set out throughout the research. This finding, which sheds light on a variety of problems related to the nature of the theology education, can be studied in more depth.

Reasons for options about the question

The students, who think that higher religious education “sufficiently” contributes to the above qualifications, have justified their thoughts by referring to: The understanding of education, the quality of the trainers, the program, the lessons and the environment. In the context of the “partially contributing” option, reference was made to the following cases: Student qualifications, educational understanding and practices, competences of educators, educational environment, human relations, supporting activities, environmental conditions. In some studies, it was seen that students put forward their aim to learn Islam better or learn more about religious sciences as a strong preference (Korkmaz, 2010). However, the increase in employment opportunities of these faculties in recent years has affected the orientation of both parents and students towards theology faculties. Here, it can be said that more open concerns such as choice of profession lead to differentiation in students’ preferences. In fact, it is a fact that some of the concerns and expectations that occurred after graduation, such as finding a job, have existed for a long time (See Kaya & Varol, 2004, p. 56). In the context of the “no contribution” option, educational approaches and practices, educational and student competencies were cited. Behind these negative approaches put forward by some students, it is understood that there are some problems that arise in the understanding and practice of higher religious education institutions (See also Osmanoglu, 2017; Ucar & Turkmen, 2015, p. 108)

Conclusions and recommendations

According to this study, the students of the theology faculty think that an ideal theology faculty student should have certain personality traits. In this context,

they believe that this student should have many characteristics such as respect, tolerance, courage, self-confidence, being social, being open to communication and not being selfish. These features are very basic features that the contemporary world has to look for in today's education. These features are extremely important for the conduct of formal and non-formal religious education in qualified hands. When we look at the missions of higher education institutions mostly on their websites, it is seen that they emphasize raising graduates with these qualifications. The fact that the majority of the students who participated in the research mentioned the positive personality traits as an expectation in the context of the research problem is important for the future of the theology education.

The second important feature, which students expect to be in an ideal theology faculty student, is concerned with knowledge and thought structure. According to this, the student should have a meaningful knowledge infrastructure, be open to different views and be able to look at the various aspects and to be critical, integrate his knowledge and action, and value information. It is possible to associate these expectations with the contributions of theology education to intellectual awareness, which are becoming more evident from the prep class to the advanced classes.

In the study, the third expectation/feature cluster is composed of Islamic sensibilities. A large number of students participating in the research suggested that the ideal theology student should have an Islamic identity and a litigation consciousness. It has come to the forefront that it is important for this student to integrate the religious knowledge with his life, for example, to pay attention to his worship and the Islamic costumes. As the classes progressed, concerns, expectations or associations related to religiousness tended to fall. It is also possible to add expectations about moral characteristics to this table. As classes progress, students' references about faith, worship, morality and religious identity should be reduced to second, third place expectations, or even extinction should also be investigated. This table does not occur in the expectations of the other areas for example students' professional, educational and personality features and so on. Therefore it will be meaningful to discuss above table in the context of the relation between the theology and religious knowledge, religious and secular character of high religious education. The critics of the students participating in the research in the context of the structure and functioning of theology education should be read carefully and should be considered thoroughly.

Behind the idealized features of the student of theology are the way participants perceive the theology education. The students participating in the study dream and idealize the theology faculty and its students around a much higher level of expectations than other faculties and students. This ideal situation is shaped by the human model of higher religious education institutions envisage and the expectations of the society from the faculties of theology. While all these qualities are suggested by the students, they seem to be inspired by an idealistic theologian profile, which is largely influenced by social expectations and sensibilities (Aydın, 2008, p. 455).

The qualifications proposed by students and the facts referred to in the foundation of these qualifications should be taken into account. In open-ended questions, the participants highlighted some problems in the understanding and practice of education, the quality problems of the students and the instructors, the inaccuracy of the methods used, the inadequacy of the programs and the inadequacy of supporting activities. This result coincides with the findings of some previous researches (see, for example, Köylü, 2014; Öcal, 2014; Yiğit, 2015). The data presented in this study may provide important insights into the improvement of higher religious education institutions. It will be meaningful to discuss the aims, content, methods and conditions of employment of higher education institutions in a multi-faceted way from a scientific point of view in scientific platforms with the participation of stakeholders in cooperation with these institutions.

The meaning and functionality of the qualifications expressed by the participants can be the subject of other studies. Higher religious education institutions can be more involved in education and guidance activities that take into account the students' thoughts and expectations and are sensitive to the social conditions that students come from. Higher religious education institutions can include educational and guidance activities that are sensitive to the social conditions in which students come. Graduates can be monitored regularly and the social provision of the education given in the higher religious education institutions can be investigated regularly. More effort can be spent in selecting new teaching staff and improving the quality of existing instructors. For example, various in-service training activities can be carried out. Teaching staff must understand the students of this day. In addition, he should exert more effort on the way of teaching the theology student.